TRANSILVANIA

BULETIN DE TEHNICĂ A CULTURI

Nr. 6

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL 66 NOEMVRIE-DECEMVRIE 193

SIBIU

549

Anul 66. Noemvrie—Decemvrie Nr. 6.

TRANSILVANIA

(Buletin de tehnică a culturii.)

Din activitatea altor societăţi culturale.

„Liga culturală" şi fundaţiunile prof. N. Iorga

de **Ion Sibianu.**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Următor hotărârii mai de mult luate şi prin care alături de propria noastră activitate culturală, înţelegem să însemnăm de asemeni strădaniile ce s'au ivit şi pe alte meleaguri, în cadrul societăţilor surori, astăzi mai ales când noile încercări de mai sistematică organizare a puterilor spirituale au nevoie de cunoaşterea contribuţiilor trecutului, ne propunem a arunca — cel puţin o palidă lumină — asupra freamătului de vieaţă pe care l-a trezit în conştiinţa românească, vechea „Ligă culturală".

Motivele pentru care alegerea noastră s'a îndreptat în această direcţiune, sunt multiple. E — mai întâiu — cum observam mai sus — dorinţa de a da cuvenita atenţiune mişcărilor culturale ale trecutului într'un moment în care se pregăteşte viitorul, căruia îi sunt necesare — fără îndoială — cel puţin amintirile capacităţii de entuziasm de altădată, entuziasm fără de care cel mai desăvârşit plan al prezentului nu s'ar putea realiza. Şi „Liga culturală" a avut fericirea să cunoască, să provoace, să crească flacările celui mai intens şi pur entuziasm. Lipsită pe de-a'ntregul de spi-

ritul funcționăresc ce seacă izvorul oricărei activități spirituale, „Liga" a fost — cu toată ființa ei — o manifestare a celei mai autentice structuri culturale.

Dar „Liga" mai are și alte și mai importante drepturi la recunoștința noastră. „Asociațiunea" ca exponent cultural al Ardealului, nu poate prețui în-de-ajuns contribuția acestei societăți întru pregătirea sufletească a războiului eliberator, întru trezirea conștiinței naționale și dincoace și dincolo de Carpați. Sufiul ei înviorător s'a resimțit pe toate meleagurile acestui Ardeal, suprem ideal și sclipitoare culme către care ochii înflăcărați de vis ai celor de dincolo, au privit totdeauna.

Din punctul de vedere al propagandei culturale apoi, între „Asociațiune" și „Ligă" au fost totdeauna cele mai cordiale raporturi de sinceră colaborare. Încă din Februarie 1919, „Astra" a proclamat în Congresul ei general, conlucrarea paralelă cu „Liga". Iată atâtea motive ce ne-au îndemnat să-i închinăm aceste rânduri, în care am vrea să vibreze toată adânca noastră prețuire și toată recunoștința ce-i datorăm.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

Nu intră firește în intențiunea noastră, încercarea de a întreprinde un istoric complet al activității „Ligii culturale" dinainte și de după războiu. Amintim numai în ce privește prima ei epocă antebelică, ce admirabilă contribuție a adus la opera de cunoaștere a suferințelor Românilor robiți, de propagandă în fața unei lumi întregi pentru dreapta noastră cauză, de pregătire sufletească a întregirii neamului. Fapta ei a fost atât de cuprinzătoare și hotărîtoare, încât fără de ea un strălucit capitol al istoriei naționale dinaintea războiului, n'ar putea fi înțeles.

Dar ceea ce ne impresionează și mai mult, e desigur capacitatea ei de adaptare la noul mediu al spiritualității românești de după războiu, ale cărui probleme morale și naționale s'au oglindit cu profetic relief în atâtea din cuvântările președintelui „Ligii" ce a știut — cu fraza sa inspirată — să dea expresie desăvârșită noilor noastre nevoi sufletești. În congresul din 1920 al „Ligii", ținut la Râmnicul-Vâlcei, dl prof. *N. Iorga*, a exprimat misiunea pre-

zentă a societăților culturale cu atâta justețe, încât nu ne putem opri de a reproduce un pasagiu mai cuprinzător al discursului său:

„E de nevoie însă ca acestui trup al nației românești să i se dea sufletul care se cere, căci, dacă Mântuitorul a venit, candelele nu erau pline, neștiind destule fecioarele cele înțelepte și totuși, din marea milă a lumii, care iartă toate greșelile, minunea înjățișării dumnezeiești nu ni-a fost refuzată.

„Avem nevoie de acest suflet pentru toți.

„Pentru cei de sus, parte înstrăinați printr'o creștere greșită, parte îndreptați, din lipsa vieții de familie, spre ambiții proaste și lăcomii brutale, parte ispitiți de acele plăceri ușoare care, repetate fără să se poată schimba esența lor, nu satisfac decât naturile animalice, parte, în sfârșit, lăsate fără îndreptare de lipsa totală a unei educații naționale de Stat și, ce e mai trist, deprinși a vegeta într'o indolență orientală, fără a simți măcar lipsa acelei scântei divine care singură dă un preț vieții omenești.

„Pentru cei de jos, din vechea țară liberă, priviți, după cea mai impură tradiție fanariotă, ca simpli sprijinitori, cu punga și cu brațul, cu arma și cu sângele, ai unei țări care nu și-ar avea nici o datorie față de dânșii decât aceea de a-i menținea într'o ordine al cărei principiu moral nu există pentru conștiințele atipite încă ale celorlalți.

„Pentru mulțimea de Români, aparținând clasei muncitoare în ateliere și fabrici, cari nu pot fi numai alipiți la România, ci se cuvin a fi și încălziți în sufletele lor de focul vetrei strămoșilor, întreținut cu sfințenie de aceia cari au rămas sub coperișul ocrotitor al independenței naționale. Pentru toți aceia cari, deși apăsați până ieri, sau tocmai de aceia, aduc o energie luptătoare pe care trebue să știm a o preface, din dușmană a Statului, cum i s'a cerut să fie sub regimul străin, în prietenă activă și devotată a unei vieți a spiritului românesc, fără care noul Stat însuși n'ar fi decât o trecătoare iluzie a capriciilor unei diplomații, firește schimbătoare în intențiile, interesele și planurile ei.

„Pentru atâţia străini, numărându-se cu milioanele, cari, în noua formaţiune politică, numită după noi şi nu după numele lor, cum era cea de ieri, nu pot fi reţinuţi prin legăturile indisolubile ale convingerilor decât atunci când, pe lângă dreptatea, neapărată, a Statului imparţial, pe lângă o sănătoasă vieaţă economică — ei neavând, ca noi şi datoria de a se ruina pentru izbândirea unui principiu naţional care nu era al lor, — şi atâta cultură reală câtă se cere ca să nu se simtă scăzuţi prin împărtăşirea silită la o formă de civilizaţie inferioară şi la o moralitate publică mai joasă.

„Acest suflet nu-l poate da însă decât voinţa unanimă a unei naţiuni întregi, oficialitatea fiind numai îndeplinitoarea ei, îndatorită a nu cruţa nimic pentru atingerea scopului celui mai necesar.

„A trezi această voinţă, a o conduce, a o corecta e misiunea cea mai firească a societăţilor culturale".

Cu astfel de entuziaste şi energice gânduri, „Liga culturală" a înţeles să-şi continue activitatea şi după războiu necurmat inspirată de glasul Profetului ce privea totdeauna dincolo de orizontul prezentului, către zările nelămurite ale viitorului.

Felurile de manifestare ale „Ligii" au fost — şi în această epocă — multiple. Congresele anuale ţinute neîntrerupt din 1919 şi până astăzi, au însemnat totdeauna înalte prilejuri de lămurire ale problemelor actualităţii, pe care o minte atât de sclipitoare ca cea a Preşedintelui a ştiut să le despice până în adâncurile lor, arcuind punţi de speranţe spre viitor. In vălmăşagul luptelor politice — adesea simple încrucişări de spade ale interesului personal — cuvântul de foc al profesorului N. Iorga a pătruns până în conştiinţa morală a neamului. „Liga" a părut atunci ca o întrupare actuală a unei străvechi legende ce poartă în fâlfâirea ei, destinele naţionale.

„Liga culturală" a activat însă şi prin câteva secţiuni ale ei, care s'au arătat vrednice de impulsul centrului. Bucureştii, Ploeştii, Braşovul, Călăraşii, Focşanii, Botoşanii, Gheorghenii, sunt dintre celulele periferice despre care raportul pe 1935 al harnicului secretar general — dl Za-

harie D. Florian — vorbeşte cu meritate elogii. Fireşte o mai vie activitate a celorlalte secţii e de dorit. Raportul mai sus pomenit accentuiază această nevoie, dar desigur vitregile împrejurări ale vremii tale atâtea avânturi ce altfel s'ar fi desemnat îndrăzneţe. Printre tipăriturile „Ligii", menţionăm „*Neamul Românesc pentru popor*", un „*Calendar istoric naţional*" în editura tipografiei „Datină Românească", ce s'a bucurat de multă încredere din partea publicului, precum şi câteva interesante proiecte, precum continuarea colecţiei „*Cartea bună*", o „*Antologie a literaturii universale*" în două-trei volume ca şi publicarea unei „*Istorii naţionale pentru poporul românesc*" ce va fi scrisă chiar de dl *N. Iorga*.

Intru cunoaşterea ţării, a luat fiinţă un „*Oficiu ştiinţific de turism al Ligii culturale*", care a şi organizat o reuşită excursie în capitala Moldovei şi o alta în scopul vizitării mânăstirilor din Bucovina, a avut loc în cadrul serbărilor Congresului din 1935 al Ligii.

Nu s'a neglijat nici culturalizarea cartierelor din oraşe alcătuindu-se pentru ele, o *trupă de teatru* care a dat un mare număr de reprezentaţii pentru şcoli, cazărmi, ateneе populare şi alte societăţi în Bucureşti şi alte oraşe. Un puternic instrument de cultură e de asemeni *Biblioteca Ligii*, despre care Raportul din 1935 utilizat de noi în culegerea datelor, ne spune că s'a îmbogăţit numai în ultimul an cu 500 volume.

In enumărarea rodnicelor fapte de mai sus, ne-am referit numai la anul de activitate despre care se vorbeşte în darea de seamă din 19, 20 şi 21 Mai 1935 a Congresului Ligii. Spaţiul nu ne îngăduie să îmbrăţişăm şi vieaţa anilor precedenţi, cari şi-au desvoltat însă activitatea cam în acelaş fel. Ceea ce mai suntem însă obligaţi să elogiem aci, e faptul coordonării cu freamătul cultural al Ligii a celorlalte instituţii create şi însufleţite de marele ei Preşedinte şi care realizează fiecare un program special al culturalizării.

Să citâm astfel acea unică la noi „*Şcoală de misionare naţionale şi morale Regina Maria*" cu un caracter intermediar între cursul secundar şi Universitate şi care a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

luat ființă din inițiativa prof. N. Iorga în 1922. Instalată într'o veche casă boerească ce a crescut în 1928 prin clădirea unei frumoase săli de studii și a altor încăperi ajutătoare, înzestrată cu o mică fermă de pasări. „*Școala de misionare*" a adăpostit anual între 12 și 30 de eleve, dând până acum nu mai puțin de 200 absolvente dintre care o bună parte dintre reprezentantele minorităților. S'a realizat astfel aci o înfrățire a Româncelor pe de-oparte și a popoarelor conlocuitoare pe de alta, ba școala a adăpostit și tinere italience, americane, rusoaice sau englezoaice.

Să mai reținem apoi *Așezământul „Ferdinand"*, un minunat loc de reculegere la Vălenii de Munte, cerut de minoritarii dornici de a cunoaște limba română și *Așezământul „Principesa Elena"*, loc de odihnă pentru studentele foste misionare — ambele cămine, în care educația sufletului mai ales desăvârșește opera instrucției școlare.

Printre instituțiile Vălenilor să reliefăm însă acea cunoscută *„Universitate populară N. Iorga"* deschisă mai întâi în 1908 pentru care în 1912 s'a clădit o sală de cursuri. Regulat s'au ținut aci înalte și sintetice prelegeri, la a căror desvoltare au putut lua parte intelectuali de pretutindeni, cari au avut aci laolaltă recreere și adâncire a vieții lor sufletești. In acest adevărat oraș al culturii, în Vălenii de Munte, munca și entuziasmul dlui prof. N. Iorga, au mai ctitorit o tipografie *„Datina Românească"*, un așezământ *„Cuvântul"* cu o *bibliotecă* adiacentă, ca și un *Muzeu bisericesc* cu icoane vechi, cărți, haine bisericești ș. a.

Adăugăm la generoasele fundațiuni ale Președintelui Ligii — *„Institutul de studii sud-est europene"* care are ca scop studiul limbilor națiunilor din regiunea carpatică și balcanică precum și a celor din imediată apropiere a frontierei noastre de Nord și Est ca și apoi — îndrumarea și organizarea cercetărilor științifice istorice, geografice, folkloristice etc. Inaugurat în 1914 cu un comitet compus din prof. N. Iorga, V. Pârvan și G. Murgoci, *Institutul* obține mai târziu și un local propriu și — și alcătuește o bibliotecă ce are astăzi 3000 volume la care se adaugă în urma donației M. S. Regelui Carol II., cele peste 5000 volume de specialitate ale bizantinologului german August

Heisenberg. Dela înființare și până azi, Institutul ține cursuri regulate publicând mai întâi un „Buletin de l'Institut pour l' étude de l'Europe Sud-Orientale" și apoi o „Revue historique de Sud-Est Européen". Același Institut mai sprijină „Școala Română din Franța" și „Casa Rumena N. Iorga" din Veneția.

Ne aflăm dar, în fața unor înfăptuiri cari sunt exponentul exclusiv al inițiativei particulare, ce a putut ctitori școli, așezăminte, institute, universități populare, biblioteci, dovedind cât de considerabile devin roadele ce cresc din suflet statornic în luptă, eroic în învingerea obstacolelor, iubitor de ideal și înflăcărat de misiunea istorică a neamului său. „*Liga culturală*" și toate adiacentele ei fundațiuni, a binemeritat dela Patrie, iar profesorul *N. Iorga* a brăzdat și pe ogorul culturii populare o dâră pe urma adâncă a cărei vor avea încă de mers plugarii de mâine ai sufletului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Românii şi minorităţile etnice la Nord-Vestul ţării*)

de **St. Manciulea.**

Neamul românesc în decursul veacurilor a avut parte de o soarte, cât se poate de vitregă. Sfâşiat în mai multe unităţi etnice şi teritoriale, subjugat de către neamurile mai puternice din jur, silit să-şi închine munca şi să-şi sacrifice vieaţa unor interese şi rosturi, cari îi erau în permanenţă duşmane idealului lui de unitate naţională, nu e de mirare că n'a putut ţine pas — în toate domeniile manifestărilor sufleteşti şi materiale — alături cu neamurile luminate din apus. A fost aşezat în „calea răutăţilor", cum spun bătrânii cronicari, şi de aceea a fost nevoit secole întregi să lupte în locul întâi pentru a-şi apăra fiinţa etnică, legată cu rădăcini adânci, înfipte în pământul provinciei daco-romane de odinioară.

Lupta purtată cu stăpânii mult mai puternici decât noi s'a dat între unii şi alţii cu arme neegale, pe când aceştia dispuneau de toate mijloacele de desnaţionalizare şi nimicire, noi n'aveam la îndemână decât dragostea de moşia strămoşească şi credinţa în Dumnezeul Dreptăţii, puteri cari ne-au susţinut în luptele seculare şi ne-au întărit convingerea, că totuşi pe lângă toate greutăţile, va avea cândva să sune ceasul izbăvirii de sub jugul strein, şi pentru oropsitul popor românesc. In seculara încleştare de forţe dintre noi cei supuşi şi stăpânitorii puternici, mulţi dintre fiii neamului, fatal s'au îndepărtat de marele factor etnic românesc fiind înghiţiţi şi contopiţi în massa neamurilor biruitoare. Procesul de desnaţionalizare s'a înfăptuit îndeosebi în ţinuturile de margini ale românismului, acolo unde puterea de rezistenţă era mai slabă, şi unde neamurile streine aveau de întâmpinat mult mai puţine greutăţi în tendinţele lor de cutropire etnică. Datoria cercetătorului istoric de astăzi este, să caute pe cât posibil, să stabilească timpul aşe-

*) Conferinţă ţinută la Adunarea generală din Satu-Mare.

zării şi vechimea noastră ca popor băştinaş peste fiecare palmă de pământ românesc, — tocmai fiindcă avem atâţia duşmani, cari ne contestă drepturile istorice de stăpânire asupra întregului teritoriu cuprins între hotarele ţării — arătând apoi cauzele cari au determinat venirea şi pătrunderea în mijlocul nostru, ale atâtor alte elemente etnice alogene, precum şi influinţele exercitate de ele asupra noastră, mai ales în domeniul desnaţionalizării poporului românesc.

Şi fiindcă suntem adunaţi astăzi aici, veniţi la cuvântul de chemare al Astrei ardelene — puternica Asociaţie care a păstrat, apărat şi ocrotit până la 1919 drepturile şi aspiraţiile de neam şi popor unitar, ale elementului românesc din Transilvania, — să-mi daţi voie să vă înfăţişez câteva aspecte şi date, asupra felului cum s'au făcut între noi, aici, aşezările diferitelor populaţii streine, precum şi asupra mijloacelor de desnaţionalizare. întrebuinţate de către statul unguresc, îndeosebi în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, contra elementului românesc de pe teritoriul judeţului Satu-Mare şi ale celor vecine cu el.

Populaţia românească în părţile Nord-Vestice ale ţării, este cea de baştină, aici ne-au aflat actualele minorităţi etnice, — venite odată cu începutul evului mediu şi până în a doua jumătate a secolului trecut — a căror aşezare a fost determinată fie de către factorii economici, fie de către cei politici, peste teritoriul judeţelor Satu-Mare, Bihor, Sălaj şi Maramureş. Populaţia ungurească, atunci când trece Carpaţii, pe la sfârşitul secolului IX şi se aşează în Panonia — ţinutul de astăzi de dincolo de Dunăre, — este foarte puţin numeroasă, după evaluările istoricilor unguri contimporani, abia se urca la cifra de 20—25 mii de suflete, cari alcătuiau întregul grup de păstori nomazi.[1]) Luptele pe cari le-au purtat cu neamurile mai vechi aflătoare în Panonia şi restul şesului Tisei, aveau la bază un scop exclusiv material, anume nevoia de a dobândi cât mai întinse pământuri bogate în păşuni pentru turme, în peşte sau vânat, şi dorinţa de pradă şi jaf, de pe urma cărora puteau câştiga multe bogăţii de aur, argint şi alte podoabe, de prin târgurile şi satele neamurilor aflătoare aici, şi statornice mult mai înainte de dânşii. Ungurii sub forma de păstori, vânători şi luptători prădalnici, au petrecut decenii întregi

[1]) Jászi O.: A nemzeti államok kialakulása és a nemzetségi kérdés. Budapest 1912. pg. 238.

în ţinutul de dincolo de Dunăre şi numai după încreştinarea făcută sub Ştefan cel Sfânt, au pătruns pe încetul între Dunăre şi Tisa şi în stânga acestui râu.[1])

Câmpia Tisei multă vreme nu i-a interesat pe Unguri, deoparte fiindcă populaţiile româno-slave stabilite aici erau pescari, vânători, păstori şi agricultori, deci sărace şi lipsite de bogăţii, de altă parte chiar factorii geografici alcătuiau aici o barieră greu de trecut din dreapta în stânga Tisei. Tisa şi afluenţii ei dinspre Ardeal, cu inundaţiile şi revărsările lor făcute anual aproape numai peste regiunile din stânga râului, au dat naştere la o mare de bălţi şi mlaştini, aproape cu neputinţă de trecut, încât omul nu-şi putea aşeza locuinţa decât pe suprafeţe reduse şi în deosebi peste regiunile mai ridicate, alcătuite din formaţiunile diluviale şi deci ferite de inundaţii.[2])

Ungurii n'au fost atraşi la început atât din partea câmpiei din faţa Panoniei, cât mai ales de regiunea Ardealului vecină cu şesul Tisei, unde întâlneau vânatul, lemnul din belşug, şi mai ales bogăţiile minerale: aurul, argintul şi sarea. Regii Ungariei în cele dintâi veacuri ale consolidării statului, atunci când pătrund dinspre Vest spre Est pe văile apelor, dinspre Tisa către Ardeal, întâlnesc şi în câmpie, dar mai ales în regiunile de dealuri mărginaşe cu şesul, vechi aşezări româneşti: „villae olachales", al căror număr e menţionat în documente din ce în ce mai mare, cu cât vor deveni mai dese donaţiile de pământuri făcute nobilimii şi clerului înalt, din partea regalităţii cuceritoare. Aşezările româneşti la apusul ţării se pot urmări documentar, plecând din Banat şi trecând peste Crişana şi Maramureş, odată cu începutul veacurilor XIII—XIV, când apar aici, pe lângă populaţia satelor şi vechile instituţii de conducere: cnezatele şi voevodatele.[3]).

Românii din valea Bărcăului, în veacul XIV—XV, aveau ţinuturi întregi populate numai de ei, servind în cea mai mare parte ca iobagi, pe pământurile nobililor unguri, ori erau aşezaţi peste marile întinderi de moşii ale episcopatului romano-catolic

---

[1]) Pauler Gy.: A magyar nemzet. története. Budapest 1900, pg. 76—88.

[2]) Vâlsan Gh.: Transilvania în cadrul unitar al pământului românesc. Tr. Ban. Cr. Mar. 1918—1928. Bucureşti 1929, pg. 149.

[3]) Drăgan N.: Românii în veacurile IX—XIV, pe baza topominiei şi a onomasticei. Bucureşti 1933, pg. 231, 301, 292—294, 195—197.

de Oradea-Mare.[1]) Elementul românesc popula în veacul XIV, o serie de „posesiuni Valachale", aşezate în preajma Careilor-Mari, iar în Crasna şi Sălaj documentele arată un şir întreg de „sate româneşti".[2])

Regele Ungariei cucereşte în veacul XIV, aşa numitul district: „Megessala" (Medieşul Aurit de astăzi), din mânile Valachilor „de manibus Valachorum", ocupând numeroasele sate de teritoriul lui, cari erau toate româneşti, aparţinând cnezilor şi voevozilor locali.[3]).

Localitatea Gheroth (Ergirolt) din valea Ierului, e pomenită într'un document dela 1241 ca loc de reşedinţă a unui voevod român, iar un alt document dat de regina Maria la 1303, vorbeşte despre cnezii români din localitatea Sătmar.[4])

Ioan fiul Banului Simeon, probează cu mărturii, că voevodul „Balc de Száraz-Berek" a ars localitatea lui numită „Krassan", iar la 1398 poartă un proces cu Balc şi Drag, pentru posesiunea „Tisza-Berek".

Românii din judeţul Sătmarului, organizaţi în cnezate şi voevodate erau datori la 1367, să plătească domnilor de pământ mai multe feluri de impozite, fie în bani, fie în natură.[5])

Dările erau adunate, din partea voevozilor dela supuşii lor, din cari contribuţii o parte era trimisă regelui, iar cealaltă jumătate forma venitul voevodului local. Instituţia cnezală şi voevodală, ca formă de conducere specific românească, s'a păstrat pe teritoriul judetului Satu-Mare până în veacul XVI.[6])

Numeroase sate româneşti sunt amintite în veacurile XIV—XV, în jurul târgului Baia-Mare, apoi pe valea Someşului, în preajma localităţilor: Seini, Medieşul-Aurit şi în Ţara Oaşului.[7]) Populaţia românească de pe teritorul judeţelor: Sătmar şi Solnocul de Mijloc, era organizată în unele ţinuturi, în aşa numitele: „districte româ-

[1]) Hetco Gy.: A Berrettyomenti román nyelvjárás. Belényes 191?, pg. 3.

[2]) Boros I.: Relaţiunile eclesiastice ale Românilor din Ungaria şi Transilvania în veacul XIV. Unirea 1897, pg. 138.

[3]) Drăgan N.: op. cit. pg. 301. Boros I. art. cit. pg. 114.

[4]) Drăgan N.: op. cit. pg. 301.

[5]) Szirmay A.: Szatmár vármegye. Buda 1809, vol. I., pg. 6.

[6]) Takács S.: Rajzok a török világból. Budapest 1915, vol. II., pg. 324.

[7]) Csánky D.: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Budapest 1890, vol. I., pg. 493 şi la capit. jud. Sătmar, Maramureş şi Solnocul de Mijloc.

neşti", asemănătoare celor ale Românilor din Banat, bucurându-se de însemnate privilegii, în comparaţie cu populaţia de altă limbă din satele din jur.[1]).

Maramureşul vecin, ajunge târziu — abia după 1300 — în stăpânirea efectivă a regilor Ungariei, până atunci era socotit numai ca „terra" adecă pământ nesupus regelui. Regalitatea ungurească a fost atrasă aici de către imensele păduri cu vânatul lor aşa de bogat şi variat, apoi mai târziu de către bogăţiile minerale semnalate în acest basin, pentru exploatarea cărora regii au adus şi colonizat aci pe aşa numiţii „hospites" germani, şi ceva mai târziu după ei, un însemnat număr de element unguresc.

Atunci când regalitatea ungurească începe a stăpâni efectiv basinul maramureşan, întâlneşte peste toată întinderea lui, populaţia românească cu organizaţia ei specifică, politică, militară şi bisericească.[2]) Voevozii români, sunt pomeniţi documentar în acest colţ de ţară, încă dela 1231, ca după 1300 să apară tot mai numeroşi, trăind în raporturi de prietenie ori de duşmănie cu regii ţării.[3]) Atunci când aceştia încearcă în mod ilegal să nesocotească vechile drepturi şi privilegii ale populaţiei româneşti din Maramureş, se produce cunoscutul conflict între rege şi voevodul Bogdan, care pentru a-şi păstra neatârnarea trece Carpaţii la 1359, şi întemeiază ţara nouă a Moldovei. Restul Românilor rămaşi după plecarea „necredinciosului" Bogdan, îşi duc viaţa şi pe mai departe, sub conducerea acelor familii de voevozi, cari vor recunoaşte suzeranitatea regilor Ungariei.

Pentru satisfacerea nevoilor religioase ale Românilor din părţile sătmărene şi din Maramureş, în 1391 pleacă la Constantinopol, voevodul român: Baliţă şi fratele său Drag, unde cer şi obţin dela patriarhul Antonie dreptul de stavropighie, pentru Mănăstirea Sf. Arhanghel Mihail din Peri. Patriarhul prin hrisovul dela 13 August 1391, a încredinţat pe egumenul Pahonie cu exercitarea stăpânirii peste bisericile şi preoţii români din ţinutul Sălajului, Sătmarului, Ugocei, Beregului, Ciceului, Ungurăşului, şi până departe în părţile Bihorului.[4])

[1]) Pesty Fr.: A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek. Budapest 1876, pg. 40—41.

[2]) Szilágyi I.: Máramaros általános történetéből (a XII—XIII. század). M. t. t. 1889, v. kirándulása. Budapest 1889, pg. 22.

[3]) Drăgan N.: op. cit. pg. 376.

[4]) Mihali T.: Diplome maramureşene. Sighet 1900, pg. 109—111.

Regii Ungariei în repetite rânduri au ridicat, pe multe din familiile românești din aceste părți, la rangul de nobili, fie pentru vitejia dovedită în lupte, fie pentru credința și devotamentul arătat coroanei. Inobilarea însă a fost și începutul desnaționalizării acestei clase de conducători, ce se afla în fruntea poporului nostru, astfel încât în veacurile XIV—XV, cele mai multe familii nobile românești din Sătmar și Maramureș și-au pierdut caracterul etnic, atât prin trecerea la catolicism, cât și prin viața pe care o duceau în preajma unei regalități și curți streine de interesele neamului nostru. Clasa conducătoare românească în curs de câteva veacuri a fost cu totul maghiarizată, rămânând poporul de jos singur, scutit de puternicele influențe de înstreinare, revenindu-i lui rolul însemnat de a duce și continua mai departe, firul și rosturile vieții românești în aceste regiuni mărginașe, până în zilele noastre.[1])

Elementul românesc în evul mediu nu-și mărginește aria de întindere numai la Câmpia Tisei și regiunile de dealuri și munți din răsăritul ei, ci trece mai departe peste apa acestui râu, pătrunzând adânc peste tot lungul Carpaților Nordici, până în Moravia, Silesia, Galiția și Polonia.[2]) Nu voiu insista asupra numeroaselor mărturii documentare legate de viața neamului nostru timp de câteva secole în aceste părți, ci voiu pomeni numai diploma regelui Matei Corvinul dela 1474, acordată Românilor de pe teritoriul cetăților Arva și Lykava, așezate sub masivul Tatra înaltă, unde se spune, despre noi, între altele:

„Intâi în ce privește contribuția generală a acestui regat, ei Românii n'au fost obligați să plătească nimic.

Asemenea nu sunt datori să îndeplinească lucrări la cetatea Arva și Lykava.

Mai departe ori ce român avea vreo pricină sau proces trebuia să stea la judecată înaintea voevodului, avea voie să-și apeleze cauza la Maiestatea noastră și la castelanii cetăților amintite mai sus.

Asemenea pentru lucrurile lor proprii pe cari le duceau la târg, de vândut, ori le aduceau din târg acasă pentru trebuință, nu erau obligați să plătească bir, nici vamă, în afară de lucrurile pe cari le cumpăraseră pentru câștig.

---

[1]) Századok. 1879 pg. 720.

[2]) Réthy L.: Az oláh nyelv és nemzet megalakulása. N. Becskerek 1890, pg. 213—214.

Asemenea au avut îngăduinţă de a-şi paşte oile lor în pădurile cari se ţin de cetăţile Arva şi Lykava...

Noi toate acestea şi în parte întrucât ne-au fost expuse şi relatate după adevăr le încuviinţăm, aprobăm şi întărim cu puterea şi mărturia acestei scrisori, care am lăsat să fie semnată cu sigilul nostru inelar, întru atât numai, că numiţii Români după cum li-e datoria şi de aici încolo să plătească şi să îndeplinească toate acelea, (adecă de a apăra şi păzi toate drumurile de cursele tâlharilor, hoţilor şi ale altor răufăcători, ei au să călăuzească nevătămaţi pe călătorii pe cari îi vor da în grija lor castelanii cetăţilor amintite, de câte ori va fi nevoe), pe cari şi până acum după drept şi datină au fost obligaţi să le plătească şi să facă".[1])

Intinderea elementului românesc în evul mediu s'a făcut, pe lângă direcţia Nord-Vest şi Nord-Vest şi înspre Sud şi Sud-Vest, Românii ajungând până jos la Dunăre, iar alte grupuri au trecut fluviul aşezându-se în Croaţia şi Slavonia, cu resfirarea până aproape de ţinutul Adriaticei.[2]) O însemnată regiune de aici purta numirea de „Parva Valahia" până în veacul XVI, iar locuitorii ei era cunoscuţi ca „natio Valachorum".[3])

Regalitatea ungurească de-oparte, de alta clerul înalt şi nobilimea ţării, ajunge în evul mediu, până prin veacul XV, să stăpânească pe baza sistemului feudal, toată câmpia Tisei şi Ardealul. Noii proprietari, din nevoia braţelor de muncă încep a coloniza, — modul de aşezare al elementelor alogene era cât se poate de primitiv — pe lângă populaţia românească băştinaşe, alte elemente streine, cari în unele regiuni devin deceniu după deceniu din ce în ce mai numeroase, până când imprimă pământului un caracter etnic cu totul schimbat.

Aşa au fost aduşi, în unele părţi ale Maramureşului şi Sătmarului, sub forma de oaspeţi regali, elementele germane, bucurându-se de mari privilegii, îndeosebi cei cari făceau negoţ ori se ocupau cu exploatarea bogăţiilor minerale. Alături de ei apar din ce în ce tot mai numeroase elementele ungureşti, întrebuinţate ca lucrători de pământ peste marile latifundini. Documentele medie-

[1]) Gagy E.: Az Árvamegyei oláh telepek kiváltságlevele. Tört. tár. 1910, pg. 186—198. Motogna V. Românii din judeţul Arva. An. lic. A. Mureşan, 1924 - 1925. Dej, pg. 4—6.

[2]) Pesty Fr.: Az eltünt régi vármegyek. Budapest 1880, vol. II., pag. 207—211.

[3]) Réthy S.: op. cit. pg. 125.

vale vorbind despre aşezarea Germanilor în judeţele pomenite, îi numesc „hospites" adică noi veniţi, pe când despre Români fac menţiunea, că ei sunt „Romani veteres".[1])

Populaţia românească se bucura până în veacul XVI, de însemnate scutinţe şi privilegii atât pe teritoriul Sătmarului şi Maramureşului cât şi pe cel al Ugocei şi Beregului vecin. Intre altele nu plăteau dările şi birurile obişnuite la cari erau supuse celelalte populaţii din ţară, ci erau obligaţi la o contribuţie specială, numită: „vigessima ovium", sau „connus valachorum" adică darea Românilor.[2])

Alături de populaţia germană venită dinspre ţările din apusul Europei, şi de cea mai numeroasă ungurească, pătrunsă dinspre interiorul câmpiei spre periferia ei, s'au mai aşezat în evul mediu pe teritoriul judeţelor: Maramureş, Bereg, Ugocia şi Ung, elementul rutean. Coborîrea Rutenilor dinspre Galiţia a început sub domnia lui Carol Robert, iar urmaşul său Ludovic cel Mare, a primit în Ungaria pe Teodor Coriatovici principele Podoliei, care a fost însoţit de un însemnat număr de Ruteni, pe cari i-a aşezat pe domeniile nou primite dela Muncaciu şi Macoviţa.[3])

Infiltrarea ruteană în aceste părţi nu s'a făcut în massă, ci pe încetul la diferite intervale de timp. Populaţia ruteană se cobora dinspre munţi, sub conducerea cnezilor, cari solicitau învoirea domnilor de pământ, ca să se poată aşeza împreună cu oamenii lor, pe una ori alta din moşiile dela poalele Carpaţilor. Proprietarii acordau Rutenilor, pentru câtva timp oarecari favoruri, obligându-i în schimb să le muncească pământurile şi să le plătească o serie de impozite în natură.[4]) Rutenii aşezaţi pe teritoriul cetăţilor regale erau datori să contribue cu munca lor la întreţinerea fortificaţiilor în bună stare.

Până în veacul XVI (1526), satele româneşti se ţin *lanţ peste* toată fâşia de câmpie a Tisei, începând din Maramureş şi până în Banat la Porţile de Fier.

Cucerirea turcească care începe acum, a produs adevărate dezastre, pentru cea mai mare parte din locuitorii şesului. Sute

[1]) Szilágyi I.: art. cit. pg 22.

[2]) Takács S.: op. cit. pg. 296, 301, 304—307.

[3]) Hodinka A.: A Munkácsi gör. kat. püspökség története. Budapest 1900, pg. 73. Szabó O. A magyar oroszokrol. Budapest 1913, pg. 42—43.

[4]) Hodinka A.: op. cit. pg. 75—77.

de localităţi s'au nimicit pentru totdeauna, iar populaţia care a putut scăpa cu vieaţă, s'a refugiat din calea urgiei, spre dealuri şi munţi, unde zilele şi avutul le erau mai în siguranţă.

Populaţia şesului din regiunile de Nord ale Bihorului, din Sălaj şi Sătmar, a fost ceva mai scutită de dezastrul nimicitor al Semilunei, fiindcă aceste părţi n'au făcut parte integrantă din teritorul cucerit de Sultan, ele aparţineau fie regilor Ungariei, fie Principilor ardeleni.

Aceştia din urmă în veacurile XVI—XVII, au desvoltat o puternică activitate pentru întronarea calvinismului în provinciile de sub coroana lor. Populaţia românească din judeţele: Sătmar, Hajdu, Szabolcs şi Bihor, încă este cuprinsă în raza de acţiune a apostolilor noii învăţături.

Sinodul calvinesc ţinut la Debreczen în 1566, s'a ocupat între alte chestiuni şi cu organizarea bisericii române-reformate din aceste părţi.[1] Câţiva protopopi demni de credinţă, au fost încredinţaţi cu vizitarea, cercetarea şi examinarea amănunţită a preoţilor români din împrejurimile Debreczenului, având misiunea să-i îndemne pe aceştia să treacă la calvinism, din convingere, nu de dragul intereselor materiale, ori al scutinţelor de biruri.

Rezultatul propagandei calvine, făcute cu atâta intensitate printre Românii părţilor ungurene, nu-l cunoaştem amănunţit, o bună parte din ei au îmbrăţişat totuşi noua învăţătură, cum rezultă din hotărârile altui sinod dela Debreczen, ţinut la 1630, când se porunceşte între altele, ca toţi preoţii români să fie adunaţi la Oradea-Mare, unde să fie supuşi unui examen amănunţit ţinut în prezenţa superitendentului calvin, care va putea astfel cunoaşte progresul lor, şi al credincioşilor români trecuţi la noua lege.[2] Preoţii români cari primeau calvinismul, erau scoşi de sub jurisdicţia episcopilor români şi sârbi, având singuri dreptul să-şi aleagă episcopi şi protopopi, după normele învăţăturilor calvineşti.

Sinoadele reprezentanţilor acestei credinţe ţinute în tot cursul veacului XVII, prin diferitele centre ale câmpiei din stânga Tisei, trimit un însemnat număr de preoţi români ca „păstori" prin satele Bihorului, iar pe alţii îi numesc episcopi, ori îi ridică la rangul

[1]) Păclişan Z.: Biserica română şi calvinismul dela moartea lui Gh. Bethlen, până la unirea cu Roma. Cult. creşt. 1922 pg. 171.

[2]) Păclişan Z.: art. cit. pg. 177.

de nobili. Clerul român trecut la calvinism şi intrat în sânul nobilimii ungureşti, avea datoria de a propaga cuvântul Domnului între Români ca şi „bieţii Valachi să-şi poată câştiga zilnic hrana sufletească, scoţându-i din întunerecul superstiţiilor religioase să fie aduşi la lumină".

Principele Rákoczy întemeiază un episcopat român pentru părţile Maramureşului, Sătmarului şi Chioarului, aşezând în fruntea lui pe Savu Popa, cu îndatorirea să predice calvinismul în limba română între locuitorii acestor comitate, supraveghind deaproape pe preoţii satelor, şi îndemnându-i să-şi îndeplinească cu sârg datoria de apostoli ai noii învăţături.[1])

Procesele verbale ale sinoadelor calvineşti, pomenesc cu numele pe mai mulţi „păstori români", cari erau conducătorii spirituali ai satelor, aşezaţi acolo şi învestiţi cu depline puteri bisericeşti de către autoritatea sinodală. Sinodul ţinut la Debreczen la 1671 menţionează „ordinări" de preoţi români, iar cele dela: Csatár Dioszeg şi Leta-Mare, ţinute la 1673, obligă sub aspre pedepse pe preoţii români, să propovăduiască calvinismul prin satele lor.

Propaganda calvină făcută printre Românii şesului, timp de aproape două veacuri, şi cu mijloacele puternice de cari dispuneau Principii ardeleni, a avut urmări fatale pentru neamul nostru, începând din regiunile Tisei superioare şi până în părţile Szeged-ului mare parte din Românii cari locuiau pe teritorul judeţelor Hajdu, Szabolcs şi Bihor, s'au desnaţionalizat pierzându-se pentru totdeauna în masa ungurească.[2])

Comitatele Bihor şi Sătmar, pe la sfârşitul veacului XVII, sunt străbătute de alţi misionari, cei ai catolicismului.

Episcopul Munkács-ului Iosif de Camellis, pe la 1695, propovăduieşte catolicismul printre Românii din şesul Sătmarului, trecându-i pe cei mai mulţi, cari au primit această învăţătură în rândul Rutenilor săi.[3])

Pe lângă populaţia românească stabilită prin satele şi târgurile şesului Tisei — din care o mare parte a fost maghiarizată — întâlnim în secolele XVI—XVIII, o alta flotantă, alcătuită din păstorii români, cari veneau aici, cu animalele lor la vărat ori iernat.

---

[1]) Pâclişan Z.: art. cit. pg. 264—265

[2]) Radu I.: Istoria diecezei române unite a Orăzii-mari. Oradea, 1930, pg. 11—12.

[3]) Radu I.: op. cit. pg. 15.

Mulți din ei cu timpul îmbogățindu-se, s'au stabilit la sate, dar mai ales în orașe. O conscriere a orașului Kecskemét dela 1559, spune că pe teritorul acestui centru urban, se aflau mai multe cirezi de boi grași, ai căror proprietari erau români[1].)

Actele orașului Hajdu-Nánás dela 1699, înșiră între proprietarii de case și turme, deasemeni pe mai mulți Români.

Procesele verbale redactate în XVII, în diferite ședințe ale sfaturilor orășenești ținute în: Debreczen, Kecskemét, Tokay și Eger, tratează de multe ori problema Românilor din aceste părți, cari au devenit așa de numeroși, încât puneau pe gânduri autoritățile locale. Procesul verbal al sfatului orășenesc din Debreczen, redactat la 26 Aprilie 1627 spune „Sârbilor și Românilor să nu le fie permis a cumpăra sau a-și face casă, nici Ungurilor să le vândă, ci ei să locuiască în bordee, ba nici bordee să nu-și facă mai mult".[2]) Dispoziții și procese verbale cari tind să oprească năvala și pătrunderea elementului românesc în spre orașele câmpiei Tisei, se găsesc redactate și mai înainte. Elementul românesc din județele: Bihor, Hajdu și Szabolcs — alături de Unguri și Sârbi — a îndeplinit și diferite servicii militare, angajat, fie în solda Principilor ardeleni, fie în cea a regilor Ungariei. Principele Stefan Bocskay, pe care haiducii, — acești soldați liberi cari luptau pe plată — l-au ajutat în diferite războaie, i-a colonizat în veacul XVII, în următoarele localități: Kalló, Nánás, Dorogh, Varjas, Hatház, Vámos-Pércs, Sima și Vid. Numărul celor așezați de el în aceste centre, a fost de 9254 suflete, cărora l-a dat pământ arător și loturi de case.

Intre acești soldați liberi, se aflau pe lângă Unguri și Sârbi, un însemnat număr de Români, cum rezultă din diferitele conscrieri ale orașelor haiducești din veacul XVIII[3].)

Haiducii români și-au păstrat, chiar aici, în inima câmpiei, naționalitatea lor bine distinctă, — cum rezultă din șematismele episcopiei rutene de Munkács — până la începutul secolului XIX. De acum înainte apar tot mai rar ca o populație deosebită de cea a Ungurilor, trăind amestecați și încercuiți din partea ace-

[1]) Takács S.: op. cit. pg. 280.

[2]) Takács S.: op. cit. pg. 260.

[3]) Takács S.: op. cit. pg. 269. Komáromy A. A szabad hajduk története vonatkozó levéltári kutatásak. Budapest 1898 pg. 17.

stora, s'au desnaţionalizat cu totul, statisticele de mai târziu trecându-i pe toţi în rândul elementului unguresc.

Regiunile Nord-Vestice ale ţării cuprinse între Crişul Repede, Bărcău, Ier, Someş şi Tisa în veacul XVIII, vor fi supuse unor mari prefaceri etnice, ca şi Crişana şi Banatul. Acum începe pătrunderea elementului unguresc dinspre interiorul şesului tot mai adânc spre periferia lui, căutând în această înaintare văile râurilor, unde era pământul cel mai bun arabil, apoi coborîrea elementului rutean tot mai înspre Sud, dinspre poalele Carpaţilor şi stabilirea lui prin satele de azi ale judeţului Sătmar, precum şi colonizarea Şvabilor în şesul din jurul celor două oraşe: Satu-Mare şi Careii-Mari.

Românii formau în adevăr, în cele dintâi decenii ale veacului XVIII, majoritatea populaţiei în judeţele Satu-Mare şi Maramureş. Comitele judeţului Satu-Mare la 1761, caracterizează astfel populaţia de sub oblăduirea lui, vorbind despre mişcările religioase „atât de puternic sunt înficiate inimile acestor neînfricaţi că abia se mai pot îndoi". [1]) Făcând menţiune despre populaţia judeţului spune, că aici locuesc „natio valachica et ruthenica". Comitele E. Barkocy scrie din Maramureş la 15 Martie 1761, comitelui Károly, la Sătmar: „In judeţul pus sub grija mea, domneşte pacea între nobilii valahi şi ruteni". Majoritatea populaţiei este formată după mărturiile lui, în tot Maramureşul din Români şi Ruteni. Pe cei dintâi pe lângă toate încercările făcute, nu-i poate opri să întreţină legături economice, cu Românii din Transilvania şi Ungaria.

Nu trebue uitat faptul că populaţia românească din satele judeţelor: Bihor, Szabolcs, Hajdu şi Maramureş, până în veacul XVIII, îşi aducea cărţile rituale în mare parte din Moldova şi Muntenia. Ordinul Mariei Therezia din 1770 opreşte importul lor, pentru totdeauna. [2])

Mişcările revoluţionare ale lui Rákoczy, începute în cei dintâi ani ai veacului XVIII, au luat fiinţă tocmai pe teritorul judeţelor: Ung, Bereg, Ugocia, Szabolcs, Sătmar şi Bihor, unde locuiau un mare, număr de Români calvinizaţi în o însemnată măsură. Elementul

[1]) Dragomir S.: Istoria desrobirei religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII. Sibiu 1930, vol. II, pg. 206—209.

[2]) Böhm I.: A liturgikus nyelvekről. Eger 1897, pg. 135—136.

românesc luptând în rândurile Curuților a făcut minuni de vitejie, mulți dintre acești revoluționari ridicându-se la rangul de căpitani și conducători de oaste. Numărul mare al Românilor cari au luptat sub steagurile vestitului principe revoluționar, apare și din așa numiteîe cântece ale Curuților, cari au în cea mai mare parte caracterul — melodie și versificație — până azi românesc, deși sunt executate în ungurește.[1]).

Elementul unguresc după 1720 — favorizat deoparte de vremurile mai liniștite cari urmează războaielor revoluționare ale lui Rákoczy, de altă parte de către nobilimea ungurească, care-l așează tot mai numeros pe moșiile ei — formează pe teritorul județului Sătmar o insulă puternică, alcătuită din peste 20 localități, așezată în jurul orașului Satu-Mare[2]). Din grupa aceasta de sate, vor pătrunde mai târziu — în secolul XVIII. și următorul, — pe valea Someșului, înaintând până la Seini, apoi pe valea Crasnei și Ierului, pătrunzând până departe peste munții Meseșului și Plopișului, în bazinul Zălăului.

Rutenii după 1720, deasemeni se coboară dinspre munți spre câmpie, alcătuind o insulă, rămasă aproape întreagă peste frontiera actuală, în Ungaria și Cehoslovacia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Astăzi pe teritorul județului Sătmar, se află risipiți prin următoarele localități, Peleșul, Lazuri, Livada, Adrian, Agriș, Bercu, Nisipeni, Halmi, Micula și Culciul-Mare, fără însă să alcătuiască undeva majorități absolute de populație, ci sunt amestecați cu Românii și Ungurii satelor[3]). Așezarea elementului rutean pe teritorul județului Sătmar, a fost favorizată în veacul XVIII. pe lângă factorii geografici și economici și de către cei religioși, fiindcă după 1634, populația românească din părțile ungurene, a ajuns să fie supusă jurisdicției episcopatului rutean de Munkács.

Alături de insula puternică ungurească — care ia ființă pe teritorul județului la începutul acestui veac — și de infiltrările rutene mai slabe ca intensitate și cu efecte mai reduse de desnaționalizare exercitată asupra elementului românesc, — tot acum ia ființă o altă insulă etnică, alcătuită din Șvabii sătmăreni.

---

[1]) Iancsó B.: A román nemzetiségi, törekvések története. Budapest 1856, vol. II., pg. 656–661.

[2]) Borovszky S.: Szatmár vármegye története. Budapest, pg. 493.

[3]) Borovszky S.: cp. cit. pg. 492.

Nobilul Al. Károly, mare stăpân de moşii, întinse aproape peste tot judeţul, a căutat din lipsa braţelor de muncă, să-şi aducă colonişti germani la începutul veacului XVIII. Prin o cerere adresată Cancelariei aulice din Viena, îşi exprimă această dorinţă rugând Curtea să-i scutească pe colonişti de impozitele datorite Statului. Cererea i-a fost aprobată, astfel că în primăvara anului 1712, s'a făcut cea dintâi colonizare şvăbească în şesul Sătmarului. La 16 Iulie, Ioan Kereskény — emisarul nobilului Károly — a plecat din Bratislava cu un transport de Germani spre Sătmar, cari odată ajunşi aici au fost colonizaţi în localităţile: Urziceni, Ciumeşti, Căpleni, Careii-Mari şi Moftinul-Mare [1]).

Situaţia materială a coloniştilor la venire era aşa de jalnică, încât familia nobilului a fost silită să le dea ajutoare în bani şi în natură, ba unora din ei chiar pâinea zilnică. Casele şi le-au zidit numai în mod provizor, rămânând ca la anii viitori să-şi ridice locuinţe mari şi statornice.

Al. Károly trimite din Bratislava sub conducerea administratorului său Grabarisc o altă grupă de colonişti germani spre Carei. Noul stăpân i-a scutit pe timp de 3 ani, de ori ce fel de impozite faţă de el, iar 6 ani de cele datorite judeţului şi comunei, după care termen erau obligaţi faţă de domnul de pământ cu aceleaşi dări şi zile de lucru, ca şi ceilalţi iobagi.

Pentru a le veni în ajutor la înjghebarea gospodăriilor, fiecare colonist primea la început câte 2 boi o vacă şi 12 măsuri de grâu, în schimbul acestor ajutoare fiind dator să lucreze gratuit o parte din pământul domnului.

Al. Károly, la 1719 lansează un nou apel către populaţia germană din oraşele renane, făgăduind celor cari vor veni pe moşiile lui mai multe favoruri. Chemarea a avut răsunet, aşa că la 1720 s'a îmbarcat la Ulm, un alt transport de colonişti Şvabi pentru a fi aşezaţi în satele din jurul Careilor. Cei mai mulţi din ei au fost plasaţi după sosire în Careii-Mari, şi în localitatea Foeni.

Câţiva ani mai târziu la 1726, se aşează Germanii şi în localitatea Ardud. Ungurii cu cari locuiau împreună le-au făcut multe mizerii, încât coloniştii s'au văzut nevoiţi să se plângă în repetite rânduri nobilului Károly, rugându-l să ia măsuri pentru îndrep-

[1]) Vonház I.: A Szatmármegyei német telepitésről. Századok. an XLVII. pg. 303—707.

tarea răului. Domnul de pământ ca să pună capăt neînțelegerilor, la 1730, dispune să fie mutați Șvabii de aici, și duși în localitatea Beltiugul-Crasnei.

Prin anii 1729—31 se așează alte grupuri de Germani, mai puțini la număr, prin satele ridicate de connaționalii lor, iar alții sosesc la 1733 și 1735, plasați mai ales prin satele din jurul Careilor-Mari[1]).

După moartea lui Al. Károly, urmașii lui au continuat opera de colonizare aici, dar în stil mult mai mic. Intre anii 1743—58 s'au asezat familii germane prin următoarele localități: Gilvaci, Cămin și Craidorolț, iar între anii 1759—91, prin satele Alexandrești, Terebești, Socondul-Mare, Șiești, Homorodul de jos, Berlești și Sanislău, cei mai mulți din ei erau veniți de prin satele întemeiate de Al. Károly. Prin anii 1792—1803 s'au așezat Șvabii în localitățile: Jjib, Ciumești, Hurez, Dindileag și Mădăraș, iar după 1803 în Tășnad și Tiream[2]).

Faptul că au fost așezați în sate izolate unele de altele, apoi că nu s'a învrednicit de favorurile celor din Banat, a contribuit în mare măsură la maghiarizarea lor, în a doua jumătatea veacului XIX.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In secolul XVIII, sub domnia Mariei Therezia, au fost colonizați Germani în număr mai mic — pe la 1773 — și prin câteva localități din Maramureș. Cei așezați în centrele: Sighet și Câmpulung au venit din Austria, iar cei din Vișeul de sus, Borșa-Handal și Huta, au fost aduși din Tatra[3]). Scopul colonizării lor aici a fost desvoltarea unei cât mai mari industrii. Coloniștii fiind așezați în o regiune total izolată de către restul marilor grupe germane, s'au maghiarizat aproape cu totul până la 1910.

Veacul XVIII așa dară favorizează și desăvârșește alcătuirea definitivă peste ținutul de șes al Someșului, Crasnei și Ierului — pe lângă străvechea populație românească — a unor însemnate minorități etnice de astăzi, dintre cari locul întâi îl ocupă Ungurii și Germanii, apoi elementul rutean, cari toate vor schimba pentru totdeauna, caracterul etnic al regiunii, pe care l-a avut până atunci.

---

[1]) Vonház I.: art. cit. pg. 313—417.

[2]) Vonház S.: art. cit. pg. 411—415.

[3]) Szilágyi I.: Mármaros vármegye leirása. Budapest 1876, pg. 297.

Secolul XIX prezintă pentru toată câmpia Tisei — dar mai ales pentru părțile bihorene, sălăgene și sătmărene — faze noi în legătură cu rapoartele dintre elementul unguresc și celelalte naționalități din țară. Statul acuma, în mod oficial, dă semnalul luptei, contra tuturor locuitorilor de altă limbă de pe teritorul său.

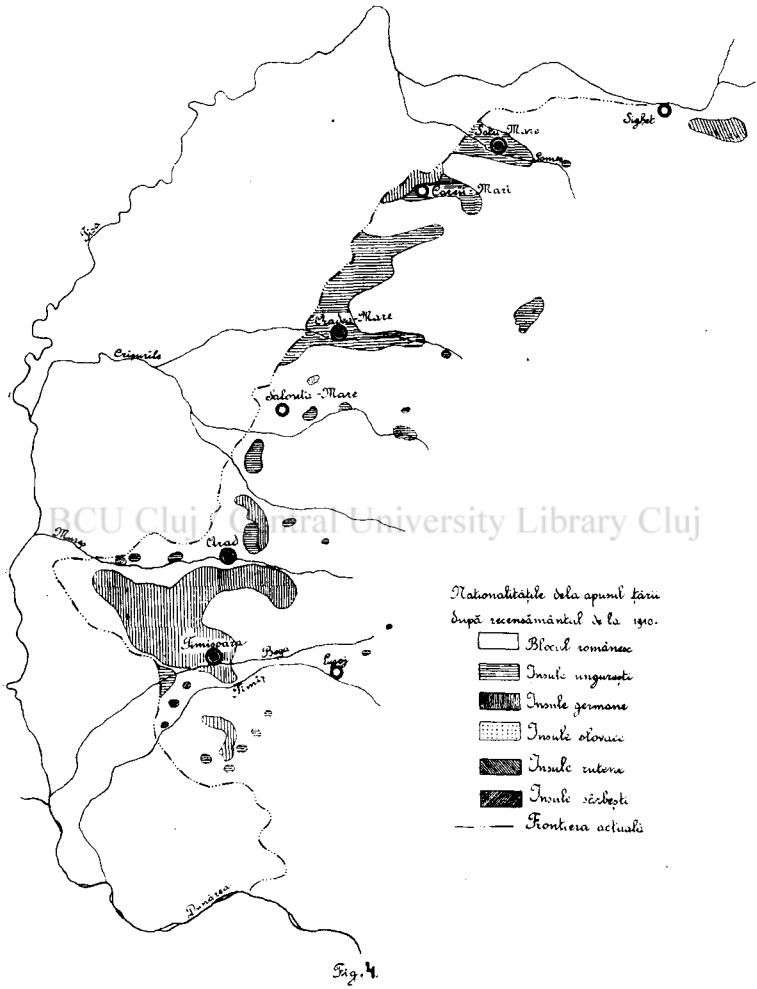

Fig. 4.

Lupta a început cu intensitate din ce în ce mai mare la periferia câmpiei, acolo unde naționalitățile prezentau o slabă forță de rezistență față de tendințele de desnaționalizare, ca apoi de aici să pătrundă tot mai adânc între dealuri și munți, tinzând să desnaționalizeze Ardealul întreg. (Fig. 4).

Dintre multele mijloace pe cari le-a întrebuințat statul unguresc în această luptă, purtată contra naționalităților, vom pomeni numai câteva, cari au avut urmări aproape fatale pentru neamul nostru din aceste regiuni de graniță, anume sistemul de colonizări, școala și biserica, și falsificarea datelor recesământelor.

Rostul colonizărilor, făcute sistematic de către statul unguresc, începând cu anul 1850 până la 1914, era de a sfărma blocul românesc dela apusul țării în mai multe unități mărunte, cari apoi aveau să fie încercuite de jur-împrejur de către populația ungurească a coloniștilor, prin acest sistem fiind asigurată desnaționalizarea noastră. Unde nu puteau lua ființă colonii noui, din lipsă de pământ disponibil, acolo statul aducea familii mai puține de unguri, pe cari le așeza risipite prin satele noastre și ale altor naționalități, fie ca lucrători de pământ, ori întrebuințați la exploatările de păduri, sau minerale, fie ca industriași ori meseriași.

Colonizările ungurești erau făcute după un plan bine studiat, și cu rezultate sigure de desnaționalizare.

Intemeierea lor se urma sistematic an de an, indiferent de guvernele cari se perindau la cârma statului și cari toate sacrificau însemnate sume bănești, pentru întărirea elementului unguresc, prin acest sistem în mijlocul naționalităților [1]).

Becksics G., unul dintre principalii luptători pentru ideea înfrățirii cât mai multor colonii ungurești așezate printre celelalte naționalități ale fostei Ungarii, tratând această problemă ajunge la următoarele constatări: „Politica de colonizare și industrială care are de scop întărirea și expansiunea Ungurilor, ne poate ajuta să pătrundem în sânul naționalităților. Politica de colonizare poate să dea pe mâna Ungurilor toate văile râurilor din Ardeal și astfel poate să izoleze complexele valahe de cele săsești, iar industria poate duce pe Unguri până în cele mai îndepărtate regiuni ale naționalităților din nordul țării și din Ardeal" [2]). După ce arată mai departe cum se va putea înfăptui desnaționalizarea satelor și orașelor prin politica de colonizare ajunge la concluzia „astfel este de așteptat îndoirea numărului Ungurilor".

Tot acest autor în un studiu apărut la 1896, arată că Ungurii vor trebui să cucerească an de an în locul întâi văile râu-

[1]) Rusu Șirianu I.: Românii din Statul ungar. Arad 1904, pg. 172.
[2]) Rusu Șirianu I.: op. cit. pg. 184.

rilor cari coboară dinspre Ardeal în câmpia Tisei, începând cu cea a Mureşului şi Crişului-Repede, legând astfel peste Oradea şi Cluj, blocul unguresc din câmpia Tisei, cu Săcuii din bazinul superior al Mureşului şi Oltului, apoi închegând resfiratele aşezări ungureşti dintre Feldioara-Războeni, Alba-Iulia şi Arad, una cu alta şi alcătuind o a doua mare arteră de legătură etnică dintre Ungurii ardeleni şi cei din şes [1]).

Realizarea Ungariei unitare cu ajutorul sistemului de colonizări apare şi din studiul lui Kenéz Bela, apărut la 1913, care cere guvernului să procedeze cât mai amănunţit la cunoaşterea hotarelor etnice ungureşti, precum şi la a insulelor răzleţite şi risipite printre celelalte naţionalităţi [2]). Acestea prin colonizări vor trebui legate an de an tot mai puternic, cu marele bloc unguresc din câmpia Tisei.

Pentru o cât mai bună reuşită a politicei de colonizări, după 1894, această problemă a fost trecută în grija ministerului de agricultură, căruia i se puneau la dispoziţie an de an însemnate sume băneşti, în vederea realizării acestor noi focare de desnaţionalizare. Bărbaţii de stat unguri la rândul lor, au început a atrage atenţia organelor oficiale, să nu mai permită Românilor să cumpere moşiile şi pământurile făcute de vânzare de către Unguri, fiindcă Românii sunt: „flămânzi după pământ". Statul făcea tot posibilul ca orice moşie, fie cât de mică, să ajungă, după 1911 în stăpânirea lui, pentru a fi întrebuinţată exclusiv în folosul creerii de colonii noui.

Guvernele ungureşti după 1867, au pus în serviciul maghiarizării alte două puternice forţe spirituale, anume: biserica şi şcoala. Prin faptul că limba ungurească era decretată în toate oficiile, ca limba de stat, cei mai mulţi Români nu puteau pătrunde în funcţiile publice, decât cu preţul lăpădării de limba strămoşilor. Limba ungurească ca să poată fi răspândită până în inima satelor, la 1879 s'a votat legea, care a impus-o în mod obligator, tuturor şcoalelor din ţară, la 1891 s'au introdus prin altă lege, aşa numitele grădini de copii, iar la 1907, s'au votat, cunoscutele legi şcolare

[1]) Beksics Gh.: A magyar faj terjeszkedése és nemzeti konszolidácionk. Budapest 1896 pg. 38.

[2]) Kenéz B.: Iavaslatok a nemsetségi kérdés megoldására. Budapest. 1913 pg. 13.

ale lui Appony, cu scopul vădit de a desnaționaliza cât mai grabnic popoarele de altă limbă din fosta Ungarie.

Pentru a arăta rostul acestor legiuiri școlare, vom cita numai câteva fraze din dispozițiile lor, anume:

„In școalele elementare cu limbă de propunere nemaghiară, cari se împărtășesc de ajutorul statului ori nu, limba maghiară are să fie propusă în toate clasele, cursurilor de toate zilele, în așa măsură, încât copilul de limbă nemaghiară, să-și poată exprima ungurește și la înțeles cugetele corespunzătoare scopului de viață pe care-l urmărește". [1])

Articolul 24, lasă la dispoziția organelor de control soarta învățătorului român, care putea fi ori când scos din oficiu, dacă se dovedea „neglijent în ce privește învățătura limbii maghiare ori dacă lua o direcție contrară intereselor statului". Câtă deosebire între șovinismul vădit al acestor legiuiri școlare, și larga toleranță acordată minorităților de către Statul românesc de astăzi.

Toată campania purtată de către ziaristica română ardeleană, și toată opoziția făcută la timpul său în parlamentul din Budapesta de către reprezentanții Românilor din Ungaria, au rămas zadarnice, legile s'au votat în uralele de bucurie ale presei șoviniste, care mergea așa de departe încât, cerea Românilor din fosta monarchie, nu numai cunoașterea limbii ungurești ci și: „sentiment maghiar".

Pe lângă școală, a fost pusă în serviciul maghiarizării, în a doua jumătate a veacului XIX și biserica, care a desnaționalizat o bună parte din Românii de pe teritorul județelor: Satu-Mare, Ugocia, Hajdu, Szabalcs și Bihor. Elementul românesc din aceste regiuni prin trecerea, și supunerea în veacul XVII, sub jurisdicția episcopatului rutean de Munkács, s'a separat cu totul sub raport bisericesc, politic și național de către massa românească din Ardeal. [1]) Rămași astfel izolați, lupta contra lor s'a putut da cu mai mulți sorți de izbândă. Noul episcopat le trimitea în sate numai preoți unguri, crescuți în seminariile catolice dela Munkács și Ungvár, cari ajutați din partea statului și încurajați de către autoritatea bisericească, au putut desființa pe încetul orice legături sufletești dintre cei încredințați păstorii lor și restul românismului.

[1]) Unirea 1907. Nr. 92—93.

[1]) Radu I. op. cit. pg. 10.

Limba noastră, folosită odinioară în biserici la toate serviciile publice şi de cult, a fost înlocuită cu cea ungurească, cărţile rituale româneşti au fost pe încetul traduse în ungureşte şi introduse oficial în toate comunităţile religioase româneşti din satele dela apusul ţării, sub pretextul că Românii nu-şi mai cunosc limba.

Şovinismul unguresc mascându-şi intenţiile, pe motivul că voeşte să adune sub obladuirea unei singure autorităţi bisericeşti, pe toţi aşa numiţii: „Unguri gr. catolici", prin anii 1863 începe o mişcare în acest sens, pe teritorul judeţelor amintite mai sus, cu scopul să obţină dela Scaunul Roman, înfiinţarea unei episcopii gr. catolice maghiare, cu limba liturgică ungurească.[1])

Guvernele au încurajat în taină aceste mişcări, cari iau o desvoltare din ce în ce mai mare prin anii 1881 şi 1896, încât la 1898 s'a putut constitui la Budapesta aşa numita: „Comisiune regnicolară a maghiarilor gr. catolici de rit grecesc". Scopul ei era — cum precizează preşedintele Szabó Jenő în o broşură ocazională — să introducă şi să păstreze la toate actele cultul divin numai limba ungurească, scoţând-o din starea tolerată de până atunci, aşa cum o impun şi pretind interesele Ungurilor gr. catolici, apoi să facă demersurile necesare la Scaunul Roman şi la Curtea din Viena, pentru a le înfiinţa o episcopie, pe seama Ungurilor gr. catolici.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ideia înfiinţării noului episcopii a fost îmbrăţişată şi susţinută cu căldură de către toate guvernele, cari vedeau în realizarea ei un nou mijloc, pus în serviciul maghiarizării, pentru a desăvârşi Ungaria unitară. La 1912, fără să fie consultată biserica gr. catolică română din Ungaria ori reprezentanţii ei, guvernul unguresc înşelând buna credinţă a Pontificelui, a putut stoarce Romei asentimentul înfiinţării episcopiei gr. catolice maghinre de Hajdu-Dorog, creiată pe baza bulei „Cristifideles Graeci".

Nu voiu insista asupra luptei dusă cu atâta însufleţire şi jertfă de către biserica, clerul şi poporul româno-unit din Ungaria, pentru a zădărnici fiinţa acestei episcopii, ci voiu aminti numai aiâta, că după recunoaşterea ei oficială, presa ungurească şi-a arătat arama pe faţă, desvelind intenţiile tainice, pe cari le-au avut guvernele şi iniţiatorii mişcării, atunci când au pus la cale înfiinţarea episcopiei de Hajdu-Dorog:

[1]) Dosarul episcopiei gr. cat. maghiare de Hajdu-Dorog. Arhiva metropolitană. Blaj.

„Noua episcopie" — spicuim din articolele de atunci ale oficiosului guvernului — va fi o puternică citadelă pentru apărarea națională. Va fi un punct de mânecare în recucerirea pe seama statului unguresc a Ungurilor". Ea este o „cauză națională" și nu confesională. Tocmai în interesul limbii maghiare și a maghiaris-

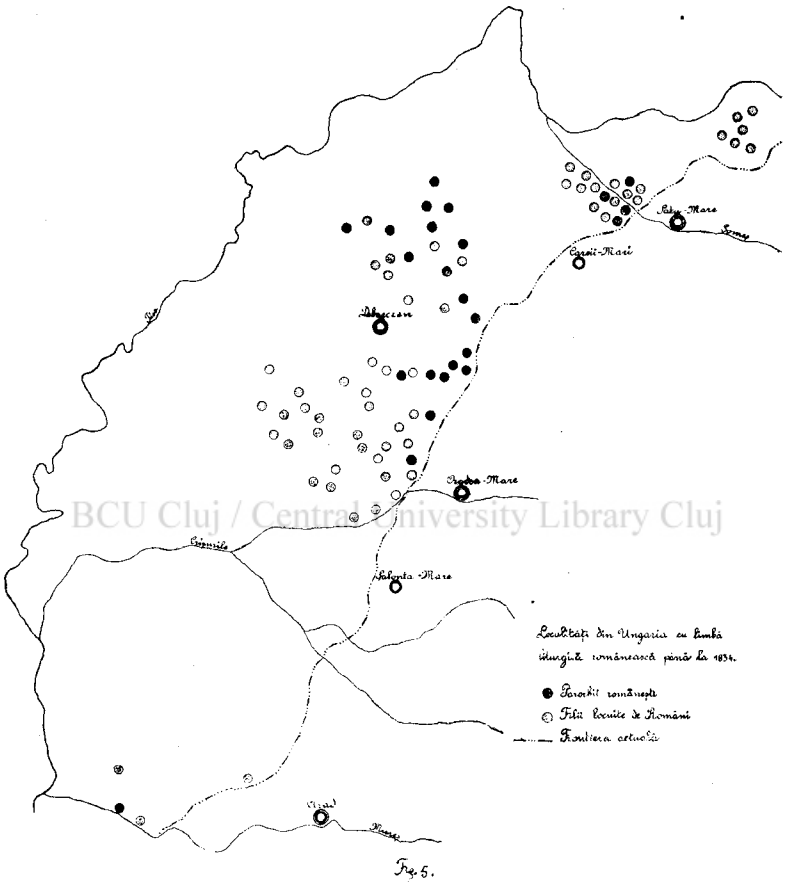

Fig. 5.

mului, după o luptă îndelungată se înființează episcopia de Hajdu-Dorog. [1]).

Inființarea ei s'a făcut prin minciună și fals, Scaunul Roman a fost amăgit, prezentându-i-se o situație nereală, deoarece Unguri gr. catolici n'au existat nici odată în aceste părți, de câte ori

[1]) Felvidéki ujság. 1913. Nr. 119.
Egyházi közlöny 1913. Nr. 18.

se vorbeşte despre ei totdeauna avem de afăce cu Români, Ruteni ori Sârbi maghiarizaţi.

Bulele papale ca şi toate actele Scaunului Roman, înaintate clerului catolic din Ungaria până la 1912, nu fac nici odată menţiune, că pe teritoriul acestui stat s'ar afla Unguri de lege sau credinţă grecească, şi cari ar trebui convertiţi la catolicism.

Cu ajutorul arhivelor orăşeneşti şi mai ales cu cel al Şematismelor episcopiei rutene de Munkács apărute până la 1822 şi a celei de Oradea-Mare, se poate dovedi amănunţit modul cum a decurs procesul de desnaţionalizare şi maghiarizare al populaţiei româneşti din judeţele: Hajdu, Szabolcs, Sătmar şi Bihor. (Fig. 5).

Oraşul Hajdu-Dorog, până la 1816, avea două parochii, una ruteană şi alta românească. Episcopul de Agria, cu ocazia vizitaţiei canonice făcută aici, la 1748, semnalează de asemeni faptul, că a aflat în acest centru doi preoţi, unul al Rutenilor, celălalt al Românilor. [1]).

Ordinul Mariei Therezia din 5 Mai 1765 — referitor la conscrierea parohiilor şi preoţilor de rit gr. catolic din Ungaria, a produs şi în Hajdu-Dorog o serie de nemulţumiri, între populaţia română şi ruteană. Pentru a le pune capăt, împărăteasa a trimis la faţa locului o comisiune de anchetă în anul 1767, cu misiunea să aplaneze neînţelegerile, între aceste două neamuri. Comisiunea în urma unor lungi învestigaţii, a adus următoarea sentinţă „In oraşul Dorog primarul să fie totdeauna ales dintre Ruteni, iar viceprimarul dintre Români." [2])

Comisiunea alcătuită la 1773, în vederea redactării şi editării cărţilor liturgice de rit grecesc din Ungaria, face menţiune numai despre limba românească şi slavonă, fără să pomenească nici un cuvânt despre cea unguréscă, dovadă limpede că la această dată nu erau Unguri gr.-catolici sau ortodocşi în fosta monarchie, cari să aibă nevoe de cărţi rituale în limba lor.

Şematismul diecesei rutene de Munkács dela 1822, cuprinde date foarte instructive, referitoare la populaţia judeţului Satu-Mare, întrucât la această dată majoritatea satelor, aparţineau bisericeşte acestei dieceze. După datele lui, Românii formau majoritatea populaţiei în judeţ, fiind repartizaţi în modul următor: 132 comunităţi religioase erau locuite numai de Români, 82 locuite numai

[1]) Böhm I. op. cit. pg. 132—135.

[2]) Böhm I. op. cit. pg. 132.

de Ruteni, iar restul de 74 erau repartizate astfel, în 10 localităţi Românii erau amestecaţi cu Rutenii, în 31 localităţi Românii erau amestecaţi cu Unguri şi în 33 Românii erau amestecaţi cu Unguri şi cu Ruteni.[1])

Satele din partea răsăriteană a judeţului Hajdu şi din cea sudică a judeţului Szabolcs, ca şi o bună parte din cele din Sătmar şi Bihor aveau la începutul veacului XIX, limba liturgică şi de vorbire „valachica", cum adeveresc şematismele episcopiei de Munkács şi Oradea-Mare. Deatunci şi până la 1914, au fost cu totul maghiarizate, prin ajutorul bisericii, care a căutat sub masca falsă a episcopiei maghiare de Hajdu-Dorog, să-i alipească pe aceşti Români înstrăinaţi, pentru totdeauna blocului unguresc din câmpie. Nedreptatea făcută Românilor Ardeleni prin înfiinţarea acestei episcopii, a fost reparată abia după 1918, când Scaunul roman a hotărît trecerea tuturor parohiilor de pe teritorul românesc, din nou la diecezele, dela cari au fost desmembrate prin bula Cristifideles Graeci.

Datele statistice referitoare la naţionalităţile din Ungaria, au fost după 1870, sistematic falsificate, încât guvernele şi oficialitatea să poată înfăţişa statul, cât mai unitar sub raport etnic. Adevărul acesta este recunoscut de către mulţi statisticieni istorici şi sociologi unguri în scrierile şi publicaţiile lor, cari neorbiţi de patimă priveau obiectiv problema naţională din Ungaria. Iászi Oszkár tratând în un studiu desvoltat — apărut la 1912 — problema naţionalităţilor din Ungaria ajunge la următoarea concluzie „pe când în perioada de 20 ani dela 1850—1869 când conscrierea populaţiei se făcea de către curtea din Viena, numărul Ungurilor crescuse cu 50.000, (în toată Ungaria), pe atunci în perioada de 10 ani, deia 1890—1900, când conscrierea a fost făcută de către statul unguresc, populaţia unguréscă a crescut cu 473.000."[2])

In adevăr, statisticele şi recesământele Ungariei, începând cu veacul XVIII, şi până la 1869, arată elementul unguresc foarte puţin numeros în toată ţara, în raport cu celelalte naţionalităţi. Adam Kollar scrie la 1763 despre Unguri „cea mai mică parte a Ungariei este aceea pe care o locuesc numai cei cari vorbesc ungureşte, şi e teamă că şi limba ungurească se nimiceşte ca odinioară a Cumanilor."[3])

[1]) Lapedatu Al.: Miscelanee. Bucureşti 1925. pg. 60.
[2]) Iászi O.: op. cit. pg. 378—379.
[3]) Hunfalvy P.: Magyarország etnográphiája. Budapest 1876, pg. 415.

Recesământul dela 1787 arată, că în toată Ungaria numărul Maghiarilor se cifra la 29%, pe când al celorlalte naționalități era de 71%.

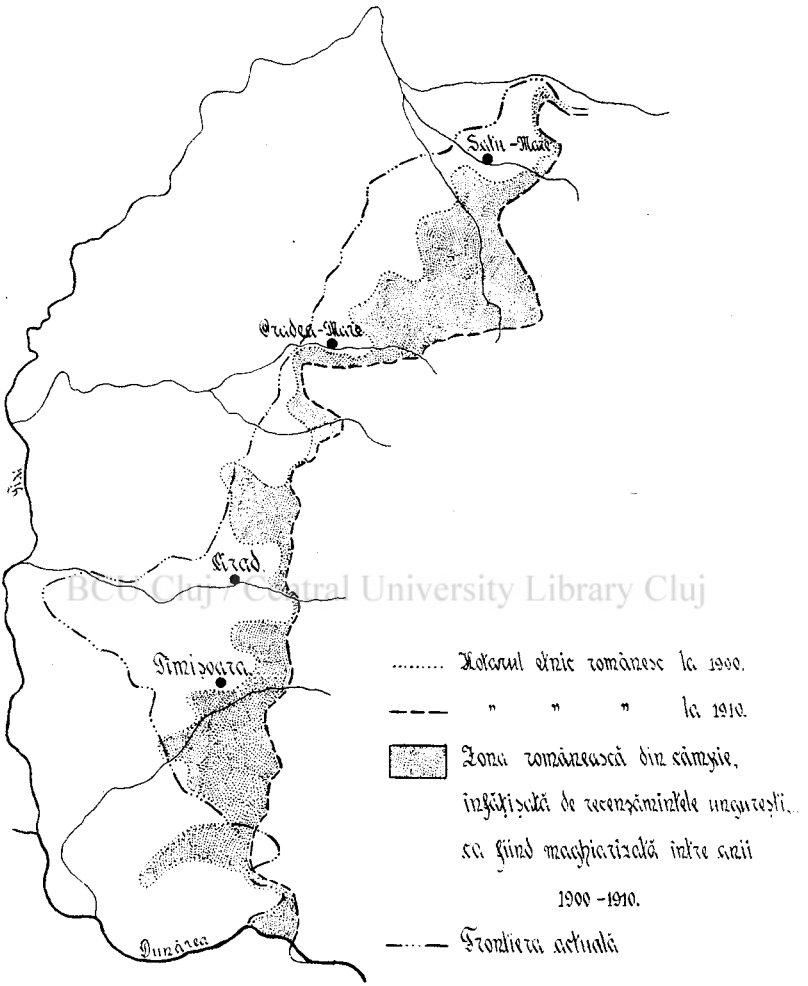

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fig. 6.

Kautz vorbind despre datele recesământului dela 1850—51, constată și dovedește cu cifre numărul puțin al Ungurilor în raport cu celelalte naționalități din stat, ca să ajungă la concluzia „că nu este ușor să găsești un județ curat unguresc în patria noastră." [2]

[2]) Kautz Gy.: A Ausztriai birodalom statisztikája. Pest. 1855, pg. 81—82.

Tot așa de instructive sunt datele cuprinse în dicționarul geografic a lui Fényes Elek, apărut la Pesta 1851, unde se dă numărul și în parte naționalitatea populației din satele Ungariei (afară de Ardeal). Autorul menționează o serie de localități ră-

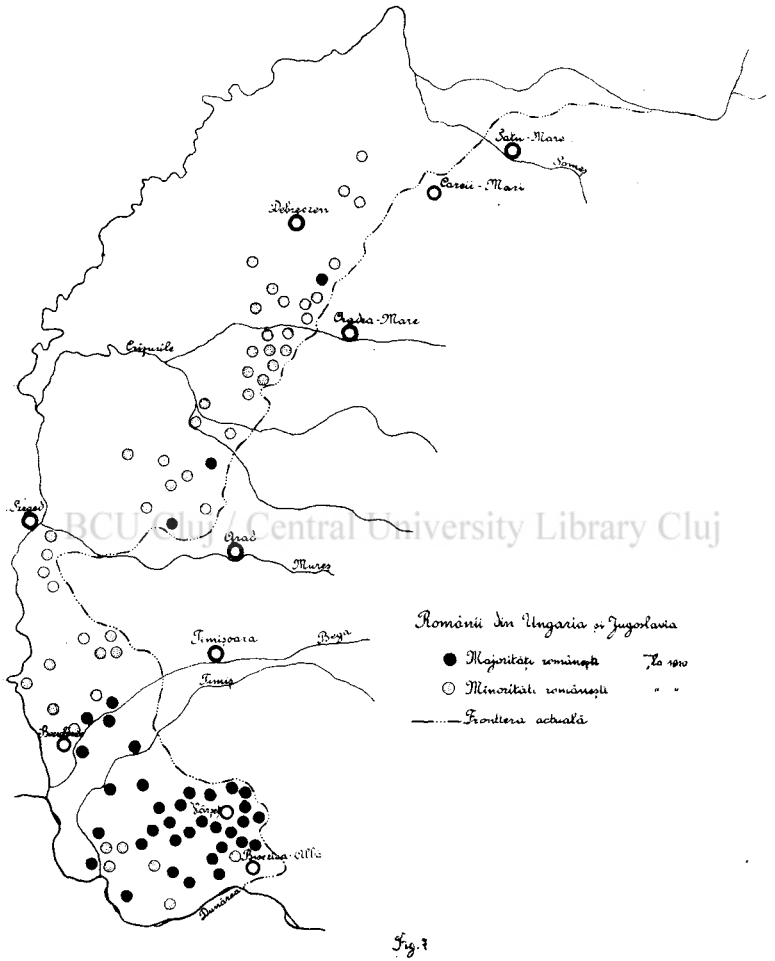

Fig. 1

mase astăzi peste frontieră în Ungaria, în cari populația deși arătată ca ungurească, este însă de origine română, dar a fost desnaționalizată. [1])

Studiile etnografice ale lui Czörning, arată hotarul etnic românesc până la 1860, trecând peste interiorul câmpiei Tisei, la

[1]) Fényes E. : Magyarország geográphiai szotára. Pest 1851, I—IV.

apus de orașele: Satu-Mare, Oradea-Mare, Salonta-Mare, Arad, Timișoara și Vârșeț. Peste această linie, până aproape de Tisa, Românii alcătuiau mai multe insule etnice, resfirate printre Sârbi și Unguri.[1]) Dela această dată până la 1910, — cum rezultă din

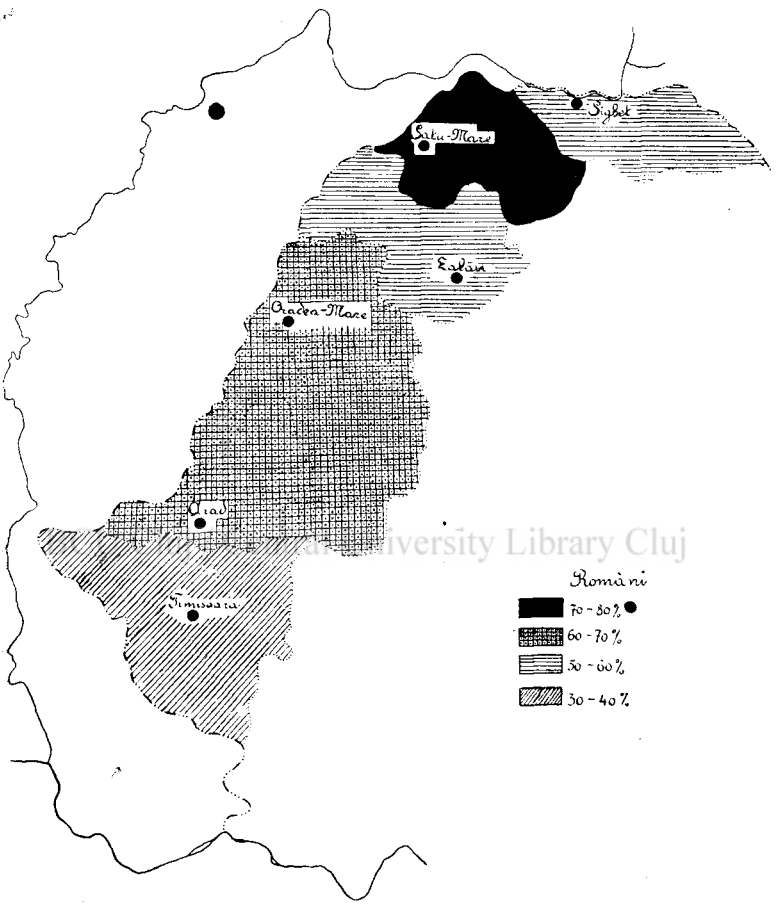

Fig. 8.

studiile lui Láng, Jekelffalussy, Balogh și Kiss L. — hotarul etnic românesc a fost împins din interiorul câmpiei, până departe înspre regiunea de dealuri și munți din estul acestui șes.[2]) (Fig. 6).

[1]) Czoernig K. F.: Ethnographie der Östereischischen Monarchie. Wien. 1857. vol. I., pg. 14—14.

[2]) Kiss S.: Az oláh nyelvhatár. Földr. Küzl. 1911. pg. 115—119. Balogh P. A népfajok Magyarországon. Budapest, 1902.

Elementul românesc a căzut jertfă idolului desnaționalizării — până la 1918, în număr mai mare în Banat, Maramureș și Satu-Mare, având o situație ceva mai favorizată în județele; Arad, și partea de sud a Bihorului. Pătrunderea Ungurilor înspre Ardeal, s'a făcut mult mai puternic în partea de nord a județului Bihor,

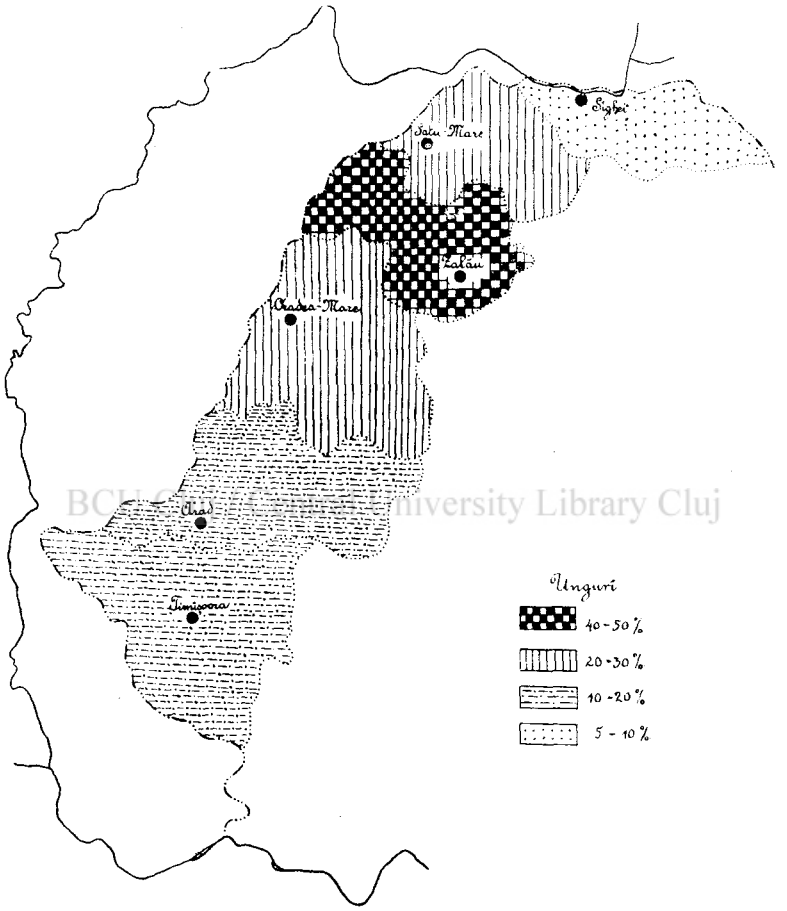

Fig. 9.

în plășile; Valea lui Mihai, Suplac și Marghita, apoi în județul Sătmarului, Ugocei, dincolo de Tisa și Maramureș. [1])

Cu toată opera de maghiarizare, întreprinsă și dusă cu atâta vigoare, timp de aproape un veac contra populației românești, to-

[1]) Vargha Gy.: Adatok nemzeti erőnk megméréséhez Budapesti szemle. 1912, pg. 321—358.

tuşi ne-am putut păstra superioritatea numerică — în raport cu celelalte minorităţi etnice — peste toate judeţele din câmpia Tisei, cuprinse între hotarele României, cum o dovedesc datele recensământului dela 1930. [1]) (Fig. 7, 8, 9, 10).

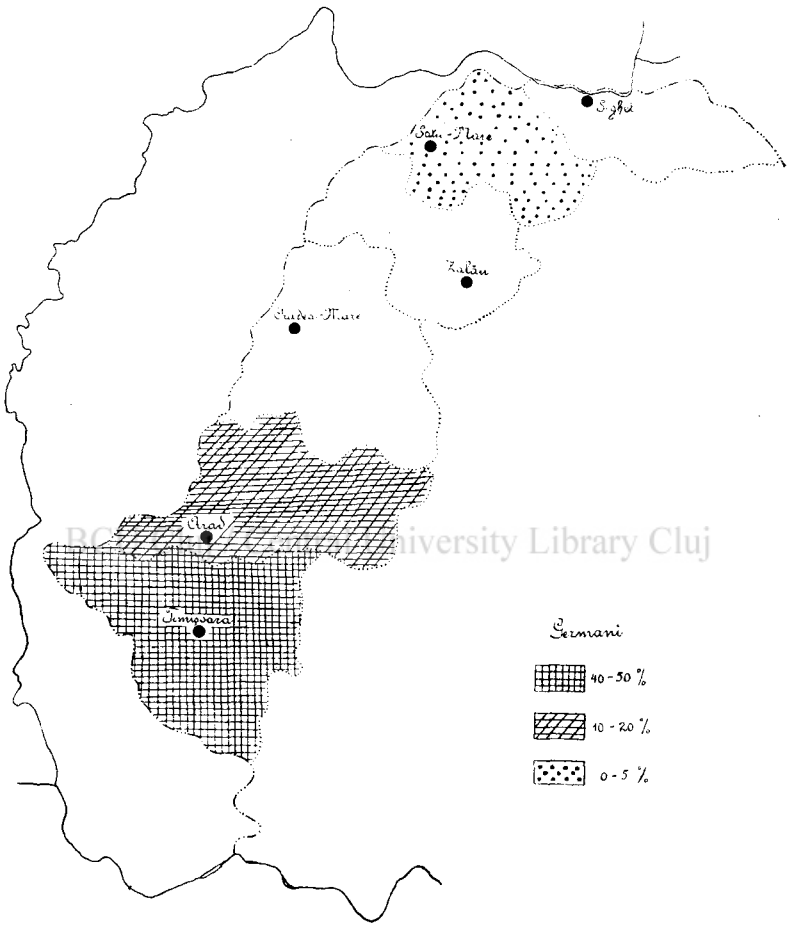

Fig. 10.

Cercetările istorice dovedesc limpede, fără putinţă de desmințire, că neamul nostru, chiar şi în aceste părţi — numite odinioară ungurene, ale câmpiei — a rămas dela întemeierea lui până azi, strâns legat de pământul strămoşesc, luptând cu toate furtu-

[1]) Manoilă S.: România şi revizionismul. Archiva pentru ştiinţa şi reforma socială. 1934, pg. 55—82.

nile, cari s'au abătut asupra lui. Noi am fost aici locuitorii de baştină, pe când Ungurii, Germanii şi Rutenii au venit târziu şi s'au aşezat peste moşia noastră străbună. Fiind mai puternici decât noi, apoi favorizaţi, apăraţi şi privilegiaţi de către un stat care căuta totala noastră dispariţie de pe teritorul lui politic, fatal au luptat contra noastră cu mai mulţi sorţi de izbândă, reuşindu-le în curs de secole să maghiarizeze ori rutenizeze pe mulţi dintre fiii neamului românesc, din aceste părţi mărginaşe de hotar. Datoria statului nostru este să creeze şi desăvârşească aici, la Apusul şi Nord-Vestul ţării o puternică graniţă etnică, unde elementul românesc sub toate raporturile, să devină, cel puţin egal, dacă nu superior, minorităţilor etnice, în mijlocul cărora trăieşte. Aceasta va fi o mărturie neclintită în ochii streinilor, despre calităţile bogate sufleteşti de cari dispune neamul, şi o garanţie sigură, că hotarele ţării nu vor putea fi nici când ştirbite, nici măcar cu o palmă de pământ, nici prin revizionism, nici prin luptă, căci vor fi apărate de conştiinţele şi trupurile tuturor fiilor ei strânşi zid neclintit, puternic legat, la miază-noapte-răsărit, de apele Tisei vijelioase, iar la miază-zi-apus, de undele Dunării bătrâne.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Noile noastre şcoale ţărăneşti

de **Al. D.**

III.

Reluăm prin acest al treilea articol, însemnările noastre în marginea activităţii *Şcoalelor ţărăneşti ale „Astrei"* completându-le cu date, ce nu ne-au stat până acum la îndemână.

In rândul despărţămintelor de care am pomenit în trecutele noastre numere, vin acum să se înşiruie şi cele următoare:

Despărţământul Aiud de sub preşedenţia dlui prof. *O. Hulea* şi-a organizat şi a făcut să funcţioneze şcoala sa ţărănească între 3 şi 24 Februarie 1935, fiind frecventată de 30 elevi ţărani. Profesorii cari şi-au dăruit munca şi entuziasmul lor au fost: prof. *I. Păstrav* (istorie), *N. Ostrovăţ* (geografie), *O. Hulea* (română), *N. Papiniu* (muzică), *I. Belu*

(cooperație), ing. *Câmpeanu* (agricultură), *Aurel Dad* (pomicultură) dela Camera agricolă din Alba-Iulia, *Al. Atanasiu-Albină* delegat ca specialist al U. C. A. pentru cursul de stupărit, *Dr. T. Gruiță* (igienă), *Dr. Munteanu* (medicină veterinară), *Dr. I. Băltariu* (drept), *Dr. N. Marcu* (finanțe), ing. *P. Marcu* (mașini agricole), *I. Ciungan* (silvicultura).

Găzduirea cursiștilor s'a făcut în localul școlii primare a Bisericii române-unite. Și-au mai dat prețiosul lor concurs liceul „T. Maiorescu" și Batalionul V. D. M.

Rezultatele obținute îndeamnă pe conducători să reînființeze școala cu și mai mare succes în anul viitor.

Despărțământul Cristur-Odorheiu prezidat de dl *Iustin Salanțiu*, și-a organizat școala țărănească făcând-o să funcționeze între 28 Ianuarie și 2 Martie 1935. La sfârșitul cursurilor, fiecare participant a primit în mod gratuit câte o scroafă rasa „Large Weit York" și fiecare sat românesc un vieruș. Regretăm că nu suntem în posesia unui raport mai amănunțit cu privire la activitatea școalei.

Despărțământul Diciosânmărtin de sub președenția dlui prof. *I. Vulcuțiu* și-a inaugurat cu o solemnitate deosebită școala țărănească la 17 Martie 1935, organizând-o pentru 30 elevi țărani. Din inimosul Raport al desp., menționăm grija și înțelegerea cu care a fost alcătuit orarul școalei la care au predat cu același entuziasm următorii: *Dr. Piso* (medic veterinar), *V. Frâncu* (inginer agronom), *V. Kheil* (viticultor), *Tr. Boeriu* (consilier agricol), *T. Becuș* (înv. apicultor), *Dr. Săvoiu* (igiena), preot *Oprean* (morala), *I. Varga* (comerț). prof. *Șerb* și *Țarog* (lucru manual), *I. Vulcuțiu* (istorie), preot gr. cat. *Tătoc* (educația morala), insp. *A. Cosciuc* (viticultură), ing. silvic *Alexandrescu* (silvicultura practică), *Dr. E. Folea* (drept), A. *Maior* (apicultura), *Dr. Dumitrescu* (igiena) și *Schöpner* (viticultură practică). Pentru aplicațiuni s'au făcut excursii la pepiniere și ferme model.

Despărțământul Sft. Gheorghe și-a întemeiat o școală țărănească ce a avut cursuri între 19 Februarie și 9 Martie 1936 cu 22 elevi țărani. Raportul nu ne oferă și alte date spre a le însemna cu bucurie aci.

Despărţământul Gherla condus de dl preşedinte *Emil Precup*, a înfiinţat pe lângă Şcoala ţărănească de fete şi una pentru bărbaţi, dovedind astfel o capacitate de muncă şi iniţiativă ce trebueşte în deosebi subliniată. Despre şcoala pentru ţărance, d-sa a referat în Nr. 3 al „Buletinului" nostru.

Urmează să însemnăm aci numai datele ce se referă la şcoala ţărănească pentru bărbaţi. Cursurile acesteia s'au desfăşurat dela 15 Februarie şi au luat sfârşit la 3 Martie 1930 cu un program analitic bine precizat dintru început, nu numai în liniile lui mari, ci şi în amănunte, îmbinând elementele de cultură generală cu aplicaţiuni practice de o imediată necesitate.

Proiectul cursurilor prevede pe următorii profesori: *Emanoil Pioraş* (biblia), *Const. Gheţie* (româna), *S. Mihali* şi *Augustin Paşca* (istoria), *Pavel Mândruşca*, *Paşca Augustin* şi *Gh. Pick* (matematica), *Dr. Lazăr Marţian* (drept), *Ioan Pop* (educaţie fizică), *Dr. V. Balint* (igiena umană), *Miron Ilie* şi *Molnar Pavel* (agricultura), *I. Casian* (apicultura), *Dr. Boroşanu* şi *Dr. Szabo* (veterinare), *B. Baboş* (proiecţiuni luminoase din istorie) şi *E. Precup* (educaţie).

Despărţământul Mercurea-Ciuc de sub preşedenţia dlui *Petre Paşnicu*, a întemeiat o şcoală ţărănească pe care a pus-o sub conducerea efectivă a pr. *Isidor Vlad* şi a d-nei *Adelina P. Paşnicu*. Cursurile s'au desfăşurat în luna Aprilie 1935 cu un număr de 19 elevi ţărani. Profesorii cari şi-au oferit munca lor stăruitoare şi idealistă au fost: preot *Isidor Vlad*, ing. *Arpad Ernyei* şi ing. *Emeric Kozan* (agricultura), pr. *Petraşcu* (apicultura), pr. *I. Vlad* şi ing. *Arpad Ernyei* (creşterea vitelor şi pomicultura), *Dr. Iosif Comeş* (igiena şi medicina populară), *Dr. Gh. Guiman* (cunoaşterea legilor şi aşezămintelor ţării), pr. *I. Borcan*, (noţiuni de cultură generală), d-na *Adelina P. Paşnicu* (istorie şi geografia ţării), pr. *Isidor Vlad* (religia şi morala) prof. *Tache Sâmbotin* (muzica). S'au făcut şi demonstraţii practice şi s'au oferit ţăranilor distracţii potrivite. La închiderea cursurilor s'au împărţit elevilor premii în greble, lopeţi, truse pentru altoit şi câte 4 altoi donaţi de către Camera de Agricultură.

O şcoală ţărănească a fost de asemeni înfiinţată la *Săvârşin*, condusă fiind de vrednicul învăţător şi preot *Iosif Păcurariu*. Corpul profesoral al şcoalei s'a compus din *Iosif Păcurariu*, învăţător în Săvârşin, *Dr. Roumald Coţioiu*, medic de circumscripţie, *Iosif Stoian*, înv. din Vărădia de Mureş şi *Aurel Sutescu*, înv. din Timişeşti. Au mai conferenţiat pentru săteni: *Dr. Oct. Lupaş*, *Dr. Marta*, medic veterinar, ing. inspector *Iancu*, ing. *Grecu*, prof. *Mariş* — toţi din Arad — precum şi păr. *Tomuţa* din Lupeşti.

Exprimându-ne dorinţa ca şcoalele ţărăneşti ce se vor înfiinţa — în cadrul noului nostru an de activitate — să folosească experienţa trecutului spre a însemna un cutezător pas înainte, suntem fericiţi constatând freamătul de vieaţă ce însufleţeşte dela un timp despărţămintele noastre prin devotamentul cu care de pretutindeni se întâmpină noua instituţie a „Asociaţiei". Conducătorii şi profesorii şcoalelor ţărăneşti au pornit pe un drum, la capătul căruia vor recolta cea mai înaltă mulţumire a sufletului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Piese teatrale, vrednice de jucat

(cu repertoriul teatrului de diletanţi din desp. jud. Sibiu.)

Despărţământul jud. Sibiu al „*Astrei*“ a avut bunul gând de a publica în ultima sa dare de seamă, pe anul de activitate 1934/35, lista pieselor jucate în comunele judeţului, din partea conducătorilor localnici ai „Astrei“.

147 de piese! Intr'un singur judeţ! Dovada cea mai evidentă că poporul are dragoste de teatru sătesc şi că conducătorii despărţământului jud. Sibiu şi-au înţeles chemarea.

Deaoarece lista ar fi cu cale să servească drept exemplu şi altor despărţăminte, fie-ne permis a o publica şi aici, spre orientare tuturor, prelucrată astfel: lista celor mai jucate piese teatrale, lista autorilor celor mai mult jucaţi şi piesele cu autori necunoscuţi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din listele acestea luăm cu bucurie la cunoştinţă că piesele teatrale ale dlui *Petrea Dascălul (P. Olariu)*: „Tot omenia-i mai tare“, şi „Să nu mai spui la nimeni“ sunt cele mai jucate. Despre aceste două piese a mai fost vorba în revistă. Atragem atenţia cetitorului asupra unei a treia piese teatrale, de acelaş autor, „*Stâlpii satului*“, piesă ce a apărut tocmai în „Bibl. pop. a Asoc.“ şi are aceleaşi calităţi, remarcate la celelalte două (No. 222, 5 Lei).

De sigur — *nu* tot ce s'a jucat merită laudă.

Aşa d. e. încrestăm aici, la răboj, cu mirare, reprezentaţie piesei din viaţa studenţească bucureşteană „*Patima roşie*“ de *Mih. Sorbul*. Ce rost va fi avut reprezentarea în satul Gârbova a piesei, în care sunt arătate câteva tipuri de studenţi şi studente detracate, tipuri excepţionale, bolnave? Şi — iară — e aşa de urgent să se declame monologul „Autobuzul lui Tănase“ în Ocna-Sibiului şi Avrig? De aste ne arde pe sate?

Piesele cele mai jucate au fost:

De 12 ori: *Tot omenia-i mai tare,* de *Petrea Dascălul* (P. Olariu).

De 4 ori: *Despre şcoală,* de *Maria Drăgan; Să nu mai spui la nimeni,* de *Petrea Dascălul; Steluţe de aur,* de *Lia Hârsu; Vlăduţul mamii,* de *I. Lupescu.*

De 3 ori: *Nunta ţiganului,* de *Eman. Suciu; Orfana* de *Lupeanu Al.-Melin.*

De 2 ori: *Cârlanii,* de *C. Negruzzi; Doctorul fără voie,* de *Molière; Domniţa adormită,* de *Lia Hârsu; Legea nouă,* de *Seb. Stanca; Meşterul Papuc,* de *Victor I. Popa; Prinosul îngerilor,* de *Lia Hârsu; Ruga de Chisetău,* de *Iosif Vulcan; Se face ziuă,* de *Zah. Bârsan; Văduva cu farmece,* de *N. Ţânţariu.*

Odată: *Arvinte şi Pepelea,* de *Vas. Alecsandri; Aşa a fost să fie,* de *N. Ţânţariu; Ce poate lenevia,* de *Th. Speranţia; Cetatea Neamţului,* de *Vas. Alecsandri; Conul Leonida faţă cu reacţiunea,* de *I. L. Caragiale; Crăciunul,* de *Lia Hârsu; Curiozitatea femeiască,* de *Maria Popescu; Despre măieştrii,* de *Maria Drăgan; Florin şi Florica,* de *Vas. Alecsandri; Geloşii,* de *Moşul* (preluer. *N. Petra Petrescu); Hoţii de plăcinte,* de *I. Baciu; Mana vacilor,* de *Th. Speranţia; O viişoară,* de *Oct. Prie; Păcală argat,* de *Petre Dulfu; Pălăria ceasornicarului,* de *Girardin Em.; Patima roşie,* de *Mih. Sorbul* (la Gârbova); *Pe-aici nu se trece!,* de *Corneliu Moldovan; Piatra din casă,* de *Vas. Alecsandri; Pomul de Crăciun,* de *Moşul* (preluer. *N. Petra-Petrescu; Puşuşor si Mustecioară,* de *Victor I. Popa; Sâmbăta morţilor,* de *Raupah-Păcăţian; Sărac bine, că mult rău aştepţi!* de *Maria Drăgan; Sfârşitul pământului,* de *Victor Eftimiu; Slujnica Maicii Domnului,* de *Lia Hârsu; Ţiganul la vânat,* de *Em. Suciu; Zorile,* de *Şt. O. Iosif.*

După autori: Alecsandri Vasile, de 4 ori; Baciu I., odată; Bârsan Zaharia, de 2 ori; *Dascălul Petrea* (P. Olariu), *de 16 ori;* Drăgan Maria, de 6 ori; Dulfu Petre, de 2 ori; *Hârsu Lia,* de *10 ori;* Lupeanu-Melin, de 4 ori; Lupescu I., de 4 ori; Molière de 2 ori; Negruzzi C., de 2 ori; Popa Victor I., de 3 ori; Popescu Maria, odată; Stanca Sebastian,

de 2 ori; Suciu Emanoil, de 3 ori; Ţânţariu N., de 3 ori; Vulcan Iosif, de 2 ori.

Piese cu autori necunoscuţi: 1. Albă ca zăpada: 2. Aldămaşu; 3. Bulinuri de supărare; 4. Castelul fermecat; 5. Cheia casei; 6. Concediul ţiganului; 7. Doctorul ştie tot; 8. Două surde (de 3 ori); 9. Duşmanii; 10. Fiica milostivă; 11, Gardul fermecat; 12. Gura lumii (de două ori); 13. Lăcomia; 14. Limba românească; 15. Mătuşa surdă; 16. Mincinosul; 17. Moş. 1. Roată şi Unirea; 18. Nătăfleaţă la peţit; 19. Neamul românesc (de 2 ori); 20. Nunta Mărioarei; 21. Nunta ţiganului; 22. Nunta ţigănească (de 2 ori); 23. Nu mai svârliţi banii pe nimic: 24. O lume care se duce; 25. Paiaţele satelor; 26. Păzitorul de noapte; 27. Praznicul Drăgaicei; 28. Prima zi de şcoală; 29. Primăvara (de 2 ori); 30. Puiul Codrului; 31. Râpa Nitoae; 32. Râs şi plâns; 33. Răsplata păcătosului; 34. Reîntors din lume; 35. Roadele şcoalei; 36. România mare; 37. Să mergem la şcoală; 38. Sfârşitul duşmăniei; 39. Ţiganul cătană; 40. Ţiganul în căruţă; 41. Ţiganul, ciobanul şi jidanul; 42. Ţiganul la târg; 43. Ulciorul fermecat (de 3 ori); 44 Un trai domnesc; 45. Unirea; 46. Unirea face puterea; 47. Visul împlinit; 48. Voia sorţii; 49. Zâna Zorilor; 50. Ziua unirii (de 2 ori).

* * *

Vrând să insistăm la unele piese din repertoriul acesta — începem să publicăm cuprinsul, cu informaţii despre roluri, scenărie, costume, durată, publicitate şi „observaţii" la unele, cari au fost mai bine primite din partea publicului dela sate.

Sfaturi în privinţa aceasta vom primi cu plăcere *şi dintr'alte despărţăminte* şi le vom publica la rubrica aceasta, în numerele viitoare.

Amintim aici că piesa „*Tot omenia-i mai tare*" — jucată de 12 ori — s'a publicat în „Bibl. pop. a Asoc." (No. 213) (cu 5 Lei) şi că am recensat-o în No. 2 din anul trecut, dând toate informaţiile necesare celor ce ar dori să o joace. Despre „*Puşuşor şi Mustecioară*", — la „teatrul de copii" — am tipărit un articol, al dlui M. Iorda, în No. 2 din anul acesta.

* * *

Cârlanii. Vodevil într'un act, de *Constantin Negruzzi.*

Doi fruntaşi ţărani, *Miron* şi *Terinte*, au două femei frumoase, pe *Domnica* şi pe *Voichiţa*. „Feciorul boierului", Lionescu, încearcă să ajungă în graţiile fiecăreia. Soţii bagă de samă şi — încrezători în credinţa femeilor lor — jură că nevasta celuilalt va auzi glasul ademenitor al fiului

boierului. Rămăşagul e pe cinci cârlani, de aici şi titlul vodevilului. Domnica a auzit convorbirea şi împărtăşeşte cele auzite Voichiţii. E rândul nevestelor să aţâţe schinteia gelozieî la soţii lor: se lasă sărutată şi primeşte fiecare dela fiul boierului câte un inel. Din clopotniţă ascultă soţii şi, pe rând, râd unul de altul. Intărâtaţi, bărbaţii trag la răspundere pe soţiile lor, când acestea le spun că au ştiut de rămăşagul încheiat şi că le-au dat o lecţie meritată. Părechile se împacă, numai fiul boierului rămâne plouat.

Roluri: 3 bărb. şi 2 fem. — la fel de uşoare.

Scenăria: Intr'un sat. La stânga şi la dreapta câte o casă ţărănească. In fund clopotniţa bisericii.

Costume: ţărăneşti şi — unul — de orăşan.

Durata: cam o $^1/_2$ oră.

Publicată: a) „Scrierile lui Const. Negruzzi", vol. III. Bucureşti, Socec, 1873; *b)* „Poezii şi teatru", ed. C. Sfetea; c) *„Bibl. pop. a Asociaţiunii", No. 158, cu lămuriri asupra jocului, cum trebue să se joace, date de dl Nic. Băilă, director artistic al „Astrei", 1928. 3 Lei.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Observaţii. Vodevilul s'a jucat şi la „Teatrul Naţional" din Bucureşti, d. e. în 1849. Muzica e compusă de *Flechtenmacher*, textul poeziilor se poate însă adapta altor melodii, existente la sate. Rolurile principale au fost jucate odinioară şi de vestita pereche, „Soţii Teodorini", apoi de actorul Luchian, ş. a. Glume sănătoase, lipsă de bădărănie, limbagiu atrăgător, nepreţăcut.

* * *

Doctorul fără voie. Comedie în trei acte, de *Molière*.

Cuprinsul: Sganarelle, bărbatul, e beţiv şi leneş, *Martine*, nevasta, e certăreaţă. O ceartă, de care se întâmplă zilnic între dânşii, o ascultăm şi noi. Din vorbă 'n vorbă ajung la părutală. Soseşte vecinul şi caută să-i împace, Sărmanul om e dat afară! Nu te amesteca în tărâţe! Nevasta ţine minte bătaia bărbatului. I se dă prilej să-şi răsbune. Doi servitori caută un doctor pentru fiica stăpânului lor, Geronte, fiindcă aceasta e bolnavă greu: în preajma nunţii a amuţit cu desăvârşire. O idee îi fulgeră prin minte femeii: îşi va trimite bărbatul ca medic. Le spune servi-

torilor unde se află un om iscusit, minune-mare, un „doftor", care vindecă toate boalele. Le dă sfat să-l bată chiar, de nu va vrea să vină cu dânşii. Aşa şi fac servitorii — îl snopesc în bătăi, până ce bietul om strigă în gura mare, de nevoie: „O, sunt, doctor, nici vorbă! Sunt doctor!", el, ţăran, dela coarnele plugului!

In actul al doilea e la bolnavă. Tatăl fetii — o inimă de piatră, dotca ei, o limbută isteaţă. Fata *(Lucinda)* îndrăgostită într'altul decât în mirele ales pentru dânsa, cu care o sileau să se mărite. O mulţime de scene hazlii — până ce bietul doctor află secretul că fata se preface că e mută, nevoind să ia decât pe *Leandru*, cel prigonit de tatăl ei. După multe greutăţi ajunge Sganarelle să poată lăsa singuri pe îndrăgostiţi, să-şi vorbească în dragă voie, până ce — în sfârşit — se îmblânzeşte şi inima de tată şi-şi câştigă merite nepieritoare şi medicul cel mincinos.

Roluri; 2 bărb., 2 fem. — principale; 6 bărb. 1 fem. — secundare.

Scenăria: Pădure (act. I.); odaie (act. II.); loc învecinat cu odaia (act. III.) — uşor de compus.

Costume: de ţăran şi orăşeneşti, din epoca lui Molière.

Durata: Cam 1½—2 ore.

Publicată: In „Bibl. p. toţi", No. 255 şi într'alte biblioteci şi reviste.

Observaţii: Autorul e vestitul autor francez Molière, clasicul scriitor de comedii. Piesa a fost scrisă în 1666 şi n'a îmbătrânit nici astăzi. S'a jucat la noi, şi înainte de războiu, de nenumărate ori, cu mare succes. Unele pasagii, *prea* crude la adresa medicilor de pe vremuri, ar trebui să dispară, ca să nu se ridiculizeze atât de tare ştiinţa medicinii. Regisorii piesii să consulte manuale de istoria costumelor şi — după putinţă — să ţină seama de ele, ca ţăranul să raţioneze: medicina era *pe atunci* în stadiul acela înapoiat!

* * *

Ce poate lenevia. „Dramă" poporală într'un act, de *Th. D. Speranţia.*

Cuprinsul: Tendinţa evidentă — o piesă ţărănească împotriva lenei şi a beţiei. Pentru satele unde bântuie beţia.

Biblioteca Centrală Universitară Library Cluj

Diavolii Drăcoeilă, Michiduță și Leneduță încearcă să câștige sufletele pentru împărăția iadului, fiindcă sunt supuși lui Scaraoțchi. Celor doi dintâi nu li se brodește, deoarece, pe lângă toate ademenelile, Petre Suruc aleargă la bancă repede, să și plătească datoria făcută cu moartea unui copil, iar Ileana Vișinaru vine dela târg, după ce a vândut verdețuri și a cumpărat ceva pentru casă, și nu se oprește decât la copii, acasă. Nici Nicolae Făsu-i nu vrea să se gândească la beutură, ci aleargă la medic, să-i scape nevasta de boală. Toți trei își fac cruce când se apropie gândurile ademenitoare. Numai Tănase Bălălău se dă lenei, zace 'n pat și e luat în grijă de Lenevuță, personificarea lenei. La umbra unei căpițe de fân, Bălălău, dat lenei, croiește planuri ticăloase și mai târziu le duce în îndeplinire; beat, sugrumă pe Grigore Vălătuc, ca să ajungă la bani pe nemuncite. Dintr'o moarte de om mai omoară pe unul, care sărise într'ajutorul lui Vălătuc. Jandarmii îl duc legat pe Bălălău, iar Lenevuță joacă de mama-focului, de bucurie că și-a îndeplinit slujba.

Roluri: ușoare, 6 bărb., 1 fem., secundar.

Scenăria: drum pe lângă sat; în fund o căpiță cu fân.

Costume: țărănești.

Durata: cam ¼ de oră.

Publicată: în edit. „Librăria școalelor" C. Sfetea, București.

Observații: Nu vrea să aibă calități literare. Potrivită pentru o scenă dela sate, în sate unde prentențiile dramatice nu sunt desvoltate prea tare.

* * *

Păpușa cu piciorul rupt. Un act, în versuri, pentru copii, de *Victor Ion Popa.*

Cuprinsul: Subiectul dintr'o legendă românească cunoscută: dușmănia între câne și pisică.

Bunica e supărată pe Lenuța, nepoțica, fiindcă nu vrea să lase pe câne în odaie, cu toate că e frig pe-afară. Lenuții îi este drag de pisică. Adormind în brațele bunicii, visează Lenuța povestea cu contractul încheiat între câne și pisică — de pe când erau soț și soață, — cu stăpânul, să-i grijească gospodăria. Contractul pisicii e

mâncat pe jumătate de şoareci, îngrijaţi de soarta lor. Din pricina zapisului acestuia ceartă între câne şi pisică, între pisică şi şoareci. Lenuţa este o păpuşe de lemn, care are dragă pistea şi e prinsă în capcană, când alungă pe „Rozătoarea" în locul pisicii. De aici piciorul rupt! Prefecătoria pisicii o supără pe Lenuţa. Câne le o scapă din capcană, încât fetiţa înţelege credinţa cânelui şi se împacă cu el şi cu şoareci. Fetiţa tresare din somn, când sare pisica, să o muşte — apoi se dă împăcată cu gândul ca în nopţile geroase să stea în casă câne le. Bunica e satisfăcută de bunătatea fetiţii.

Roluri: 1 (Lenuţa, păpuşa) principal; 6 secundare; Bunica, Câne le, Pisica, Stăpânul, Roade-tot şi Rozătoarea.

Scenăria: Odaie simplă.

Costume: conforme animalelor şi persoanelor (păpuşă, bunică' etc.)

Durata: 1/2 oră.

Publicată: „Teatru şcolar", edit. „Casei Şcoalelor", Bucureşti. (12 Lei.)

Ca la „Pufuşor şi Mustăcioară", versuri săltăreţe, cu riposte vioaie, potrivite pentru mentalitatea copiilor. S'a jucat la „Teatrul Naţional" din Bucureşti (1925), în matineu pt. copii, apoi şi aiurea. (v. „Tansilvania", Nr. 2/935 art. M. Iorda şi rep. despărţ. Sibiu al „Astrei" 1934/35.)

* * *

Pufuşor şi Mustăcioara. Un act, în versuri, pentru copii, de *Victor Ion Popa.*

Cuprinsul. Subiectul, după cum scrie autorul, este „în linii generale luat după o legendă siciliană", apoi a fost folosit şi de un autor francez — autorul român a introdus însă elemente româneşti, încât îşi revendică dreptul de a fi scris o piesă românească pentru copii.

Pisoiul Pufuşor are de nevastă pe pisica Mustăcioara, o pisică lacomă minune-mare. Mâncând împreună, Mustăcioara se înnecă cu un os. Disperat, pleacă bărbatul după „Lăcătuş", care-i cere parale: doi lei, ca să deschidă un dulap, în care se află slănină, cu care să ungă Pufuşor gâtul nevestii. „Brânzarul" bogat, chemat şi el, să împrumute bani, spune că-i dă, dacă „Vaca" lui va vrea să-i

BCU Cluj / Central University Library Cluj

dea lapte mai mult. Chemată, „Vaca", în persoană, promite să dea, dacă va creşte iarba, „Zâna Florilor", înştiinţată de vânt, vine şi spune că a chemat pe Sf. Ilie. Vine Sf. Ilie; din 98 de nori a rămas cu doi, cari „nu-s nici o bură", „nici măcar o stropitură". Toţi se roagă de el să se 'ndure. Vine Sf. Petru. („Lăcătuşul", care şterpelise pe sub ascuns câte ceva din dulap, speriat, pune cele furate la loc.) E trimis de Dumnezeu, să „gonească năpasta". Cu un „Bum!" de-al lui, se sperie Mustăcioara şi-i sare osul din gât, spre mulţumirea generală.

Un epilog hazliu, al lui Statu-Palmă-Barbă-Cot, încheie piesa, cu un „La revedere!"

Versuri scurte, săltăreţe, reuşite, potrivite pentru mentalitatea copiilor. Forma poporală predomină.

Puşuşor se roagă, d. e. astfel (exemple pentru tonalitatea piesii):

Sfânt Ilie,
Pălălie,
Adă-ţi norii,
Udătorii,
Bate grabnic,
Cu'n harapnic".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vaca filosofează: Înţelepciunea
Cea mai minunată
Şi adevărată
Nimenea n'o are
Decât cela care
Fără de 'ncetare
Rumegă 'n răbdare,
In răbdare mare...

(Ar putea să dispară cele două versuri dela pg. 10:
„Tare-ţi place să te 'ndopi!
Pare'ai fi din neam de popi!")

Roluri: 2 principale (pisoiul şi pisica); 7 secundare. Versuri.

Scenăria: O odaie simplă.

Costume: De animale: pisică, pisoi, vacă, de zină, de Sfinţi, Statu-Palmă-Barbă-Cot.

Durata: 1/2 oră.

Tipărită: „Teatru şcolar", din publicaţiile „Casei Şcoalelor". Bucureşti, 1926, (9 lei).

S'a jucat în matineu pentru copii la „Teatrul Naţional" din Bucureşti, în 1926, şi de atunci şi într'alte locuri. (Vezi „Transilvania", Nr. 2, 1935, art. M. Iorda şi darea de seamă a despărţ. Sibiu al „Astrei" 1924—5.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ultimele manifestări ale despărţămintelor noastre

Apelul adresat în numărul nostru trecut despărţămintelor spre a ne comunica munca ce a şi început să se desfăşoare în cadrul noului an de activitate, şi-a dat primele lui roade. Publicăm mai jos informaţiunile ce am primit, reînoind rugămintea noastră şi faţă de celelalte despăţiminte ce n'au răspuns încă apelului nostru.

Dela desp. Diciosânmărtin. Cu toate greutăţile de ordin material, cu toată lipsa de sprijin a celor indicaţi, desp., de care vorbim se străduieşte să desvolte o activitate într'adevăr meritorie. Ni se comunică astfel deschiderea festivă a seriei de conferinţe ce a organizat pentru acest an. S'a desfăşurat un bogat program de coruri şcolare ce au încadrat cuvântările harnicului preşedinte al despărţimântului, dl. prof. *I. Vulcuţiu* care a invitat la această frumoasă serbare pe dl. vicepreşedinte al „Asociaţiuni" — dl dr. *G. Preda* spre a desvolta conferinţa d-sale despre *„Urmările războiului şi păcii mondiale"*. A fost un moment de aleasă însufleţire ale cărui roade nu vor întârzia să se producă.

*

Dela Despărţământul Maramureş. *Intensificarea activităţii culturale la sate.* La şedinţa comitetului din 5 Oct. au luat parte toţi învăţătorii rurali, membri ai comitetului, la ordinea zilei fiind chestiuni importante în legătură cu activitatea „Astrei" la sate.

Învăţătorii G. Andreica, I. Olad, V. Fodoruţ, T. Utan şi P. Lenghel Izanu au primit însărcinarea să studieze realităţile culturale, economice şi sociale, organizaţiile ce există, necesităţile ce se impun şi persoanele pe a căror activitate am putea conta într'un număr de comune repartizate fiecăruia.

Intenţiunea noastră e să utilizăm pe învăţătorii tineri, tineretul intelectual şi absolvenţii şcoalei ţărăneşti, ca sub îndrumarea noastră şi cu concursul preotului, medicului, agronomului etc. să facă anchete temeinice la sate şi să iniţieze acţiuni energice de organizare şi realizare din puterea elementelor şi mijloacelor locale.

Cursul de dirijori şi conducători sportivi, care a avut loc vara trecută la băile Coştini ale Astrei, a sporit numărul persoanelor active pe terenul propagandei rurale pentrucă cei 22 învăţători absolvenţi ai cursului se vor încadra foarte bine, prin corurile şi unităţile sportive înfiinţate, în ansamblul acestei propagande.

Conservatorul de muzică şi dicţiune. Despărţământul nostru a înfiinţat un conservator particular de muzică şi dicţiune autorizat de Ministerul Instrucţiunei. Acest conservator e o continuare firească a activităţii secţiei noastre muzicale de sub conducerea eminentului dirijor şi compozitor Prof. D. Stan. E instalat în Palatul Cultural, are ca director pe dl prof. D. Stan cu trei profesori şi aproape 40 de elevi.

Sărbătorirea Unirii. Ziua de 1 Decemvrie a fost sărbătorită în mod vrednic de despărţământul nostru printr'un festival organizat în sala cinematografului Astra ţixită de publice. A cântat corul şi orchestra Astrei de sub conducerea dlui prof. Stan, şi corul meseriaşilor de sub conducerea dlui Negrea. Executarea programului artistic a stârnit puternice aplauze. D-nii Prof. Drăbete şi Dr. M. Marina au vorbit despre în-

semnătatea zilei în cuvântări bine închegate şi'n vorbe răspicate.

Ciclu de conferinţe. La 7 Dec. începe ciclul de conferinţe „despre cartea românească" organizat cu concursul atât de preţios al Dlui E. Bucuţia şi a cercului „Familia" dela Oradea. Vor vorbi pe rând D-nii E. Bucuţia, M. G. Samarineanu, G. A. Petre, G. Tulbure, I. Chinezu, Oct. Şuluţiu şi G. Breazul. Asupra conferinţelor şi a congresului şcoalei ţărănişti vom reveni în cronicele viitoare.

*

Dela despărţământul Mediaş. Vicepreşedintele „Astrei" domnul Dr. Gh. Preda a fost invitat şi a ţinut cuvântarea festivă de 1 Decemvrie, în *Mediaş*, sediul despărţ. Mediaş al „Astrei".

Ziua a fost serbată cu o deosebită pompă. La ora 11 dim. s'a oficiat un *Te-Deum* în Piaţa Regele Ferdinand, din partea ambelor biserici, ortodoxă şi unită.

Cuvântări au fost ţinute din partea reprezentanţilor „Astrei", „Ligii Antirevizioniste Române" a bisericilor şi şcolilor, apoi din partea primăriei. A urmat defilarea: peste 2000 de ţărani din satele învecinate, autorităţile, şcolile, cercetaşii, etc.

Conducerea s'a îngrijit ca sătenilor să li se oferă şi hrană sufletească, afară de serviciul bisericesc şi vorbirile dela defilare: în sala de teatru a oraşului s'a dat la ora 2,30 d. a. un festival artistic pentru săteni — iar seara, după retragerea cu torţe, s'a reprezeniat piesa „Zorile" de Şt. O. Iosif. *Red.*

*

† **Maria Cunţan.** In 25 Noemvrie, a. c., au îngropat în cimitirul Bellu din Bucureşti pe poeta Maria Cunţan. I-a fost maşter chiar şi anotimpul în care a murit, sfârşit de an, după ce au apărut calendarele, cari i-ar fi putut consacra articolaşe, ca să se adeverească şi mai mult constatarea ei:

„Cu suferinţa m'am dedat
Durerea mă 'nsenină,
Căci nici odată n'am cântat
Cu sufletul neapăsat
De jale ori de-o vină.

Atâţia morţi am petrecut
In mintea chinuită,
Vre-o bucurie ce-am avut
A fost lumină de 'mprumut,
Cu nori acoperită",

Dacă îi dedicăm rândurile de faţă în coloanele revistei noastre este nu numai fiindcă a trăit o mare parte a vieţii ei în Sibiu (născută în 1862), în preajma „Asociaţiunii" noastre, ci fiindcă între propagandistele cu scrisul, între poetele române, numele ei se va aminti în istoria literaturii.

Poeziile şi le-a publicat în „Sămănătorul", „Convorbiri literale", „Luceafărul" „Viaţa lit. şi artistică", „Flacăra", „Sburătorul", iar volumele de versuri i-au apărut în 1901, 1905 şi, adunate în 2 volume, întitulate: „Din caierul vremii", în 1916.

Chiar şi titlul: „Caierul vremii" ne arată simpatia ei pentru viaţa dela ţară, Lira ei nu a avut multe coarde, dar a ştiut să redea de multe ori acorduri curate, simţite.

Influenţa poeziei lui Eminescu, Iosif, Goga, Lenau este evidentă, nu numai în factura versurilor, ci şi în maniera de a prezenta, uneori, viaţa dela ţară, de dinainte de războiul mondial. Fireşte, în epoca noastră, când unele poezii se iau la întrecere cu larma claxoanelor de automobil şi imită hârtoapele drumurilor uitate de Dumnezeu — par demodate strofe ca acestea:

„Pe sub fereastă-mi curge-un râu.
Tot lacrămi de-ale mele.
Copilele, cu flori la brâu
Işi spală faţa 'n ele.

Eu numai doine port în cap
Şi cânturi de iubire,
Nu sunt destoinică să sap,
Să leg nu ştiu trei şire.
Iar când mă doare — atâta sfat
Şi atâtea vorbe rele —
Inchid oblonul din spre sat
Şi-mi cânt doinele mele."

Multe, ca strofele de sus, sunt caracterizate printr'o eufonie, care chiamă pe compozitorul muzical, fiind cantabile, din leagăn. „Lied"-uri de acestea a compus multe, multe M. C. şi ar fi bine ca compozitorii nostri să culeagă spicele, cari îi

ademenesc în lanurile poeziei Maria Cunțan. Și unele poezii pentru copii ar fi bine să fie armonizate.

Iubirea ei e — iarăși — demodată astăzi. Nu e Ada Negri cea pătimașe, vulcanică, ci M. Cunțan, care știe să rabde, firea de mimoză, care o adoră pe Veronica Micle, *fiindcă*: „Ferice căreia un sfânt (Eminescu) — i s'a închinat ca ție". „Luceafărul" lui Eminescu îi este supremul adorat — așa își 'nchipue M. C. idealul.

Ea, „o frunză spulberată 'n vânt", ea, care „a învățat a suferi" și știe că "toate sunt cenușe" — ar dori

să uite „și munți și legi și toate
Ce grămădite-s între noi,
Să mi se pară că se poate
Ca să fim îngeri amândoi".

O înadaptată, o incorigibilă în viața brutală de astăzi. Astăzi, „oameni"?

„Îți iartă tot, dar numai una nu:
Că nu te prinzi în drum cu ei tovarăș
..Și caută chip să fii comun cu ei..."

Și mai cere iubitului, într'un „cântec".

„Să nu cobori, iubite,
În trista mea chilie,
Căci m'ar ucide focul
Întâiului sărut."
"Numai câteva clipite
Stai așa, dar nu-mi vorbi,
Vai, cuvintele-s cuțite,
Taci și nu mă mai răni".

Va pricepe oricine că M. C. a fost antipoda svăpăiatelor amoreze din poeziile de astăzi.

„Știți voi că lira-i cruce?
Fugiți de ea, femei,
Căci unde vă va duce
Cu chinurile ei?!"

suspină M. C. într'altă poezie.

Poeziile, în cari cântă viața de la țară, în maniera lui Coșbuc și Iosif — ar merita să fie scoase din colecție și publicate într'o broșură pentru țărănime.

Dacă se și află versuri, cu rime ieftine, „strofe neisprăvite", cum le și intitulează poeta în trei rânduri în cele două volume — lirica poete, M. C. vrednică de atenție.

Și traducerile din Carmen Sylva imitația din Gleim („Ziua morților"), Heine („Pelerinagiul la Kevlaar") sunt meritoase. (A mai tradus și drama romantică a lui Schiller „Fecioara dela Orleans". — Sibiu, 1809.)

Ultimii ani ai vieții i-au fost un adevărat calvar. În „cuibul" ei „de om sărac" s'a scurs paharul amărăciunii până'n fund. Aibă cel puțin acum liniște „..pe-al Dâmboviței mal, aproape de biserica lui Bucur", cum cânta odată capitala.

Ce opere minunate ar fi putut traduce, de ar fi fost ...lansată de editori, cari își pricep chemarea!...

O lacrimă pe mormântul nefericitei poete.

*

† **Olimpia Bârsan.** Dacă Maria Cunțan a fost femeia, care oglindea durerea sufletească a unui suflet întrucâtva resemnat — Olimpia Bârsan, artista dramatică, moartă tot în Noemvrie, a întrupat pe scenă, de cele mai multe ori, pe femeia vioaie, plină de viață exuberantă, svăpăiată chiar. Din 1906, când a pornit, ca d-șoara Olimpia Brașoneanu, tânără conservatoristă, să colinde orașele și orășelele noastre, în trupa dlui Zaharia Bârsan, mai apoi soțul ei, artista a fost totdeauna o entuziastă propangadistă culturală, care a fermecat de multe ori auditorul cu frumusețea limbei curgătoare și cu jocul ei natural. Gama repertoriului ei dramatic a fost din toate genurile, dela comedie până la tragedie.

Greutățile turneelor numeroase a știut să le întâmpine și suporte cu umor înăscut și cu o perseverență de remarcat.

Ajungând soții Bârsan la „Teatrul Național" din Cluj, au prilejit multe seri de elevare sufletească publicului iubitor de teatru, urmându-și astfel amândoi apostolatul pentru arta dramatică, început în timpuri mult mai grele.

Acum, când Olimpia Bârsan ne părăsește — înerestăm la războiul cultural, în șirul propagandiștilor culturali de marcă — cu recunoștință, numele ei. Odinească în pace!

*

„Cartea satului", scoasă de „Fundația culturală regală „Principele Carol", Nr. 12, *„Șezători de seară"*, de *Apostol D. Culea*. (122 pag., 30 Lei).

Bunul şi meşterul, de *două* ori apostol, dl Apostol D. Culea, a tipărit o carte folositoare pentru programul şezătorilor noastre culturale.

Ca totdeauna la colecţiile autorului, găseşti un spirit de selecţie, câştigat în decursul unei vaste experienţe proprii, fructul preţios alor ani şi ani de muncă constructivă.

Material pentru 12 şezători, ca cel ce vrea să spună o snoavă, o vorbă cu seaun la cap, etc. să găsească din belşug.

In „O lămurire" ne arată că experienţele au pornit dela un sat de pe lalomiţa, apoi multe din cele aşternute pe hârtie au fost auzite pe drumuri de ţară sau sunt „potriviri" din „cele ceţite în scrieri româneşti şi străine şi circulă, mereu prefăcându-se, ca un bun al tuturora, călător din tată în fiu".

Poveşti scurte, snoave, ghicitori, socoteli de petrecere, „umbre pe pereţi" (joc de siluete, cu mânile).

E o plăcere să răsfoeşti şi citeşti cartea.

Dl Apostol Culea roagă pe „ostenitorul ce-şi ia pe seamă organizarea serilor de petreceri să adune dela părtaşii şezătorilor toate observaţiile lor", fiindcă va ţinea seamă de ele la o nouă tipăritură.

Aşa cum se prezintă colecţia, nu-i putem dori decât cât mai multă vieaţă.

Cartea e întovărăşită de o frumoasă ilustraţie în colori: „Femei la şezătoare" de *Rodica Maniu*, încă o contribuţie în folosul lucrării.

Hârtie bună, preţ mic.

*

„Biblioteca poporală" a „Asociaţiunii". Nr. 222. *„Stâlpii satului"*. piesă poporală, în 3 acte, de *Petrea Dascălul*. (5 Lei). Biblioteca noastră s'a îmbogăţit cu o reuşită piesă poporală pentru teatrul de diletanţi, la sate. Acţiunea este foarte simplă: Un moş şi băbuţa lui sunt supăraţi rău pe tineret din pricina portului, a cântecelor, a lipsei de religiositate, a văicărelilor. Hainele nemţeşti au început să înlocuiască pe cele naţionale, mioriţăiturile cântecelor de bulevard cântecele bătrâneşti, frumoase; tineretul nu mai spune rugăciunea când începe să mânânce, miliţia e privită de unele mame şi taţi ca o grea povară. Moşul se împotriveşte tuturora şi le spune oarzăn în faţă adevărurile, dorind o epocă entuziastă, ca „pe vremea Mimorandului".

Nepoatele se cuminţesc, îmbracă portul naţional la horă, cântă arii bătrâneşti şi totuşi nouă, tinerii învaţă la miliţie şi sunt primiţi cu urale şi jocuri când vin pe concediu acasă. „Stâlpii satului", unul e moşul, pot să-şi tot ducă palma deasupra ochilor şi să se minuneze, satul s'a preschimbat în bine, aşa, ca „pe vremea Mimorandului". Satul întreg pleacă de vecernie la biserică, la sfârşitul piesii, încât moşul, fericit, binecuvântă clipa trăită: îi văzură ochii şi astea; poate muri liniştit!

Piesa e scrisă cu mult bun — simţ — presărată din greu cu glume de pe la şezători; autitezele reies evident şi pledoaria nu este o dăscăleală doctrinară, ci este îmbrăcată într'o formă potrivită mentalităţii ţărăneşti.

Să nu fie comună în care să nu se fi jucat „Stâlpii satului"!

Bibliografie.

Reviste ziare:

Sic cogito, an. V., Nr. 7, Nr. 8 August, Nr. 9 Sept. 1935.

Steaua Transilvaniei, an. II., 24, 25.

Solia Dreptăţii, an. XIV., 41, 43, 44, 45, 46, 47.

Gândul vremii, an. III., 6, 8.

Pagini literare, an. II., 2—3, 4—5, 6—7, 8—9: 15 Aprilie.

Klingsor, an. XII., 7, 8, 9, 10.

Scânteea, an. VI., 7—8, 10—11.

Făt-frumos, an. X., 3, 4.

Satul, an. V., 55, 56—57, 58, 59.

Gazeta cărţilor, an. V., 1—2, 3—4.

Junimea literară, an. XXIV., 5—7, 8—9.

Revista Fundaţiilor Regale, an. II., 7, 8, 9, 10.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII REGELE FERDINAND I